

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kun rauhan mies sotaa kävi

Author: Heinrich Zschokke

Translator: Samuli Suomalainen

Release date: February 1, 2007 [eBook #20501]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUN RAUHAN MIES SOTAA KÄVI ***

Produced by Tapio Riikonen

KUN RAUHAN MIES SOTAA KÄVI

Kirj.

Heinrich Zschokke

Suomensi Samuli S. [Kriegerische Abenteuer eines Friedfertigen.]

Otava, Helsinki, 1902.

SISÄLLYS:

1. Yhdeksänneljättä täyttänyt. 2. Kirje. 3. Ero. 4. Matka Magdeburgiin. 5. Pahoja aavistuksia. 6. Takaisin. 7. Nimitetty sotapapiksi. 8. Yliadjutantiksi. 9. Kaarlo Suuren armeija marssii. 10. Voittoisa kahakka. 11. Toinen kahakka ja sen seuraukset. 12. Jatkoa. 13. Sotavankeus. 14. Yhteen yhdytään. 15. Karkuri. 16. Tallirenkina ja kuskina. 17. Murhaa ja miestappoa taas. 18. Vaarallista seuraa. 19. Ihana aamurusko. 20. Päivä nousee.

1. Yhdeksänneljättä täyttänyt.

Vuonna 1806 lokakuun 6:na täytin minä yhdeksänneljättä vuotta. Minä asuin silloin katonrajaisessa ylioppilaskamarissa Berlinissä. Oli sunnuntai. Minä heräsin kirkonkellojen kuminaan, ja kylmä väristys puistutti minua. Voi sinuasi, ajattelin minä! Vuoden perästä olet jo viidennelläkymmenellä!

Yhdeksäntoista-vuotiaana odottelee nuorukainen vielä mielihyvällä 20-vuotisen arvokasta asemaa, sillä niinkauan kuin ikäluvun edessä vielä seistä törröttää pelkkä ykkönen, pitää maailma häntä yhä

vaan kykenemätönä kaikkeen sellaiseen, mihin hän itse mielestensä on jo hyvinkin ovela. — Yhdeksänkolmatta vanhana hän jo hieman sekavin tuntein odottelee kolmannen kymmenen täyttymistä. Elämän helyt ja hesut ovat häneltä silloin jo tiessään. — Mutta neljäkymmentä! Niin neljäkymmentä, ja virkaa vailla ja ilman elämän kumppalia!

Tällaisessa asemassa olin minä nyt, enkä totisestikaan minä ollut siihen itse syypää. Ja minä nyt itsekseni päätin: vanhain-poikain arvoisassa ritarikunnassa minä en aio koskaan olla yli 39:n enkä milloinkaan alle 38:n, en, vaikka tulisin 89 tai 99 vuotta vanhaksi.

Tehtyäni tämän epätoivoisen, jospa varsin järkevänkin, päätöksen, nousin minä ylös ja otin juhlapukuni esille, vaikka, niinkuin jo sanoin, sydän kirpeätä tuskaa täynnä.

Pian neljäkymmentä, ja yhä yksin! Ei vieläkään muuta kuin poloinen teologian kandidaati, ilman virkaa, ilman tietoakaan virasta! Ei ollut minun onnistunut saada edes opettajanpaikkaa kaupunginkoulussa. Mitä nyt on koko minun opistani ja 30-vuotisesta ahkeruudestani ja minun, sen uskallan sanoa, nuhteettomasta elämästäni? Ei minulla ollut sukulaisia, ei puolustajia, ei suosijoita. Yhä minä vieläkin, viikosta viikkoon, mittailin katuja, käyden antamassa yksityistunteja, pysyäkseeni hengissä tässä ilottomassa maailmassa. Lomahetkinä olin kirjailija, kyhäillen sanomalehtiin ja kalentereihin. Se on sentään raskasta työtä. Runotarteni korutuotteista maksoivat kustantajat minulle vaskirahassa.

Kaikkialla minusta sentään pidettiin; minua kiitettiin taitavaksi mieheksi, mutta auttamaan ei ryhtynyt minua kukaan; korkeintaan minua joskus kutsuttiin vieraisin. Voi teitä, te nuoruuden ihanat unelmat, — minne olittekaan häipyneet! Niin moni, joka ei ollut työtä tehnyt ja vaivaa nähnyt, kokoili nyt kultaisia satoja. Nämä ne surkuttelivat minua. Olisivat kernaammin saaneet vihata.

Ja herttainen Fredrika, voi sentään! Toivoa vailla hän yhä edelleen oli minulle uskollinen. Hänenkin oli määränsä kuihtua kuin alppivuorilla kukka, yksinäisyydessä.

Tässä kiertyi kyöneleitä silmiini. Minä antausin kokonaan apeuteni valtaan. Minä itkeä nyyhkytin kuin lapsi. Olisi se isä vainaja edes opettanut minulle jotain käsityötä!

Fredrika oli nyt yhdeksän ajast'aikaa ollut minun kihlattuna morsiamenani. Hurskas, herttainen tyttö, mutta yhtä köyhä kuin minäkin. Hänen isänsä oli ollut hovineuvos, mutta oli tehnyt konkurssin ja pian sen jälkeen äkillisesti kuollut. Vanha äiti eli pienessä kaupungissa Puolan rajalla niukoissa oloissa. Hän oli liian köyhä, pitääksensä tytärtään luonaan. Fredrika palveli eräässä talossa Berlinissä armollisen rouvan seurana, selvemmin sanoen kamarineitsyenä, ja avusteli sieltä käsin vanhaa äitiänsä. Hilpeä minä kyllä olen mieleltäni, mutta jo minä senkin seitsemän kertaa olin joutua aivan epätoivon valtaan, ellei Fredrika, hyvä hengettäreni, olisi minua rohkaissut ja tukenut.

Mutta nyt läheni jo viides kymmen, Fredrika oli kuudenkolmatta maissa! Yhä vain minä olin köyhä, hurskas teologian kandidaati ja hän — kamarineitsyt.

2. Kirje.

Näissä lohduttomissa mietteissäni olin saanut vaatteet ylleni. Silloin kuului koputus ovella, ja postiljooni astui sisään. Paksu kirje. Siihen meni minulta viisi groschenia, — sangen tuntuva lovi melkein tyhjään kukkaroon.

Minä heitme tuolilleni ja koetin sinetistä ja päällekirjoituksesta arvata kirjeen lähettäjää. Niin minä teen aina, hillitäkseni uteliaisuuttani. Samalla on niin hyvä tilaisuus kuvailla mielessään jos mitäkin hyvää ja hyödyllistä, minkä kirje mukanaan muka tuo. Joko ma avaan kirjeen, vai jätänkö huomiseksi? Tänään on minun syntymäpäiväni, enkä nyt tahtoisi saada mitään pahoja uutisia, ja semmoisiahan kirjeessä kyllä saattaa olla. Sehän olisi paha enne koko ensi vuodeksi. Ihminen on hyvin vapauskoinen ylipäänsä, mutta kovan onnen päivinä asuu kuin asuukin hänessä palanen taikauskoa.

Minä heitin arpaa. Se määräsi: älä avaa! Paha merkki.

— Ei maar, — kuiskutti minussa uteliaisuus urheuden sotisovassa. — Uhka uhkaa vastaan, ja pois kaikki taikauskoinen arkuus!

Sinetti murrettiin. Minä luin ja luin edelleen, ja kyynelet alkoivat himmentää näköäni. Minun täytyi panna kirje syrjään, toipuakseni hiukan. Minä luin sen uudestaan — o ikuinen kaitselmus, o Fredrika! Minä heitin kirjeen pöydälle ja samassa heitin itseni polvilleni, painoin pääni alas ja itkin riemun kyneleitä, kenties ensimmäisiä elämässäni, ja kiitin Herraa, kaiken hyvän antajaa, niin suuresta armosta.

Kirjeen oli kirjoittanut ainoa suosijani, muuan kauppias Frankfurt am Mainissa, jonka talossa minä ennen vanhaan olin kauan aikaa ollut kotiopettajana. Sattumalta — ei vainenkaan: missä Jumala on olemassa, siellä ei ole sattumaa — no niin, hyväntahtoisen ystäväni välityksellä olin minä saanut kutsumuksen kirkkoherran-virkaan erään entisen riikinkreivin patronaatipitäjässä. Seitsemänsataa guldenia palkkaa, vapaa asunto, lämpö, puutarha j.n.e. ja sen lisäksi vielä se toivo, että, jos onneni saattaa minut riikinkreivin suosioon, pääsen hänen pienen poikansa opettajaksi ja saan siitä lisäpalkkiota. Vihdoin sanotaan kirjeessä, että minun pitää saapua Magdeburgiin ehdottomasti lokakuun 19 päiväksi, jolloin riikinkreivi saapuu matkoillansa sinne ja halajaa tavata minua. Frankfurtilainen suosijani ei sanonut osaavansa kyllin ylistellä ystävänsä, riikinkreivin, luonnetta ja hyviä avuja. Kutsumuskirja, kreivin allekirjoittama, oli liitetty kirjeeseen.

Näin olin nyt odottamattani päässyt kaksikymmen-vuotisten toiveitteni perille!

Minä puin itseni valmiiksi ja menin, en vainenkaan — lensin, kutsumuskirja taskussani, ainoan ystäväni luokse.

Fredrikan herrasväki oli kaikeksi onneksi kirkossa. Fredrika oli yksin kotona ja säikähti, minut nähtyänsä. Minä olin hengästynyt, kasvoni hehkuivat, silmäni säkenöivät. Levottomana vei hän minut pieneen kamariinsa. Minun piti tiedoksi tehdä hänelle suuri onneni, mutta min'en voinut puhua. Minä itkin, suljin hänet kiihkeästi syliini, ja painoin kuumeisen pääni hänen olkapäätänsä vastaan.

Hän vapisi sylissäni säikäyksestä. — Mikä onnettomuus teitä on nyt kohdannut, koska entinen mielenrohkeus on teissä niin kerrassaan masentunut? — kysäisi hän.

— Ah, Fredrika! — huudahdin minä. — Kärsimään olen kyllä oppinut. Olisin ollut valmis kovintakin kohtalon iskua vastaan-ottamaan hymysuin. Mutta ilo on minulle kovin outo vieras; sitä vastaan ei minulla ole asetta ainoatakaan. Minua hävettää, mutta nyt on filosofi ihan musertumaisillaan sen alle.

— Iloko, herra tohtori? — kysäisi Fredrika kummastellen.

Minä olin kyllä arvoltani *Magister bonarum artium*, mutta olin muodinmukaisessa kainoudessa tyytynyt olemaan kernaammin filosofian tohtorina kuin vapaiden taiteitten mestarina. [Yliopistolliset opin-arvot Saksan yliopistoissa olivat ja ovat toisellaiset kuin meillä. Suomentajan muistutus.]

— Muistattehan, — virkoin minä, — muistattehan vielä sitä hetkeä, jolloin me Saussoucin puutarhassa ensi kertaa tunnustimme, kuinka rakkaita toisillemme olimme? Siitä on nyt yhdeksän vuotta. O Fredrika! Silloin, tähtikirkkaan taivaan alla ja Kaikkinäkevän edessä vannoimme uskollisuutta ja rakkautta toisillemme, ja tämän valamme olemme uskollisesti pitäneet hamaan tähän päivään asti, vaikka toivottominkin. Tahdotko nyt seurata minua, Fredrika? — lisäsin minä hiljaa ja arastellen, sillä ensi kertaa sinuttelin nyt häntä. — Sinua odottaa soma asunto maalla, sievä puutarha, ja tahdotkos olla onnestani osallinen? Kas täss'on kutsumuskirja. Minusta on tullut kirkkoherra.

Hän luki kirjeet. Ilo loisti hänen kauniilla kasvoillaan sitä kirkkaampana, mitä enemmän hän luki. Niin viehättävältä ei hän mielestäni ollut milloinkaan näyttänyt. Silloin hervahtivat häneltä kädet kirjeineen hänen syliinsä; ääneti ja punastuen hän katseli minua, ja muutama kyynel vierähti pitkin hänen poskiansa.

— Minä lähden sinun kanssasi, Ferdinand, minne vaan tahdot, — äänteli hän ja vaipui nyhkyttäen minun rinnalleni.

Me olimme nyt onnellisemmat kaikkia enkeleitä. Hetken perästä hän riuhtaisihe irti sylistäni, laskeutui polvilleen ja painoi päänsä tuoliin, rukoilevaan asentoon.

Vihdoin hän nousi ja katsahti minuun verrattoman suloisella hymyllä.

— Mutta onko tämä kaikki totta? Minusta tuntuu kuin olisi se pelkkää unta vain. Saanko minä nähdä nuo kirjeet vielä kerran? Enhän muista enää sanaakaan, mitä niissä sanotaan.

3. Ero.

— Sanomattakin on selvä, — sanoin minä, — ett'en minä astu seurakuntaani, olematta nainut mies. Kuinkapa saattaisinkaan virkatoimeni ensi päivinä ottaa päälleni pienen taloutemme maalliset huolet ja järjestyspuuhat? Miss'on minun työhuoneeni? Miss'on meidän asuinhuoneemme? Sinun pitää näyttää minulle kaikki tuo, Fredrika. Sinä olet tuosta vieraasta talosta tekevä lämpöisen kodin. Älä vaan unohda: työhuoneessani pitää olla akkuna, joka antaa sinun puutarhaasi, niin että keväisin saatan nähdä, kuinka sinä siellä kylvät ja istuttelet.

Hän naurahti punastuen eikä tahtonut kuullakaan tuollaista. Kumminkin hän puheli uusista uutimista akkunoissa, ja mitenkä puutarha olisi järjestettävä, ja eiköhän kävisi halvemmaksi ostaa kaikki, mitä tarvitaan, Frankfurtista. Sitten hän haasteli vanhasta äidistään, joka tulee meidän luoksemme, ja yökistä hän haasteli kanssa ja kellarista.

Näin ollen ei ollut jäljellä muuta kuin ryhtyä tositoimiin: pyytää Fredrikalle armolliselta herrasväeltä eroa palveluksesta, sanoa irti katonrajainen kammio ja yksityistunnit, kuulututtaa meidät avioliittoon j.n.e.

Kaikki kävi, niinkuin käydä piti. Onnitteluja ja pieniä lahjoja tuli joka haaralta. Pian olin rikkaampi kuin moneen vuoteen tätä ennen. Muuan berliniläisiä tuttaviani, jonka lapsia olin opettanut, tarjosi minulle Magdeburgiin asti keveät matkarattaansa, ja sitä tarjousta en minä suinkaan hyljännyt.

Minä hankin itselleni tarpeenmukaiset passit. Silloin oli levoton aika: sotaa ja sotahuutoa kaikkialla. Meidän kuningas oli jo lähtenyt sotalaumoineen Thüringiin, tuota tähän saakka voittamatonta Napoleonia vastaan. Meille ei tuo sentään kovin suurta huolta tuottanut. Olihan vallan epäilemätöntä, että Franskalaiset ajetaan ennen neljäätoista päivää Reinin toiselle puolelle. Ennakolta, hyvin harkitsevana runoniekkana, olin minä katonrajaisessani jo sepittänyt viisikolmatta preussilaista sota- ja voittolaulua, joissa kaikki tulevaiset tappelut oli kuvattu niin tarkkaan, ett'ei tarvinnut kuin liittää niihin vain tappelutantereen nimi. Berliniläisiltä kustantajilta toivoin niistä saavani yhden ja toisen taalerin puhtaassa hopeassa. Huolellisena miehenä pistin nyt voittolaulujen käsikirjoitukset taskuuni siltä varalta, että ensimmäiset saisin painoon jo Magdeburgissa.

Lokakuun 14:nä, sinä päivänä, jolloin vanha preussilainen maine ja mahti näki häviönsä Jenassa ja Auerstädtissä, sinä päivänä sanoin jäähyväiset Fredrikalle. Ensimmäinen ero yhdeksän vuoden perästä!

Häät vietetään, niin oli päätetty, Berlinissä, heti kuin olen palannut Magdeburgista, ja sitten sitä lähdetään omaan pappilaan. Niin ihanalta kuin kaikki tuo kaukaa katsellen näyttikään, ei se meitä kumminkaan voinut lohduttaa. Tuntui kuin meidät temmaistaisiin ainiaaksi erillemme. Filosofian tohtorina minä kielsin kaiken inhimillisen aavistuskyvyn, mutta sulhasmiehenä minä hurskaassa yksinkertaisuudessa uskoin itsekin sitä.

— Ferdinand! Ferdinand! — nyyhkytti Fredrika. — Jumala suojelkoon sinua! Ole onnellinen, mutta emme me enää toisiamme näe milloinkaan!

4. Matka Magdeburgiin.

Lokakuun 15:nä ajoin minä äärettömän tyytyväisenä Brandenburgin tulliportista maantielle, kutsumuskirja ja voittolaulut taskussani. Potsdamissa piti minun muutamain asiain tähden olla yötä. Illalla läksin Sanssoucihin. Siellä puutarhassa, tuossa klassillisessa paikassa, jossa seitsentoista-vuotias Fredrika kerran oli vannonut minulle uskollisuutta, siellä minä nyt, yhdeksän vuoden perästä, uudistin uskollisuuteni lupauksen. Sitten istuin huoneessani yöhön myöhään, kirjoitellen armaalleni iliadia toiveistani ja unelmistani; kuvailin tulevan kotoisen elämämme onnea tuolla pappilassa, kaukana suuren maailman touhusta.

— Sinä ja minä, mitä me muuta tarvitsemme, saadaksemme alas maan päälle koko taivaan autuuden? Meidän majamme ja meidän puutarhamme on oleva ihanin osa Luojan luomakuntaa. Meitä ei kadehdi kenkään, emmekä me itse enkeleitäkään kadehdi.

Hyräillen Salis'in "Yks' on toivo mulla vielä", minä vaivuin unen helmaan, ja uneni oli vaan yhä kirjavampaa jatkoa äskeisiin haaveiluihini.

Varhain seuraavana aamuna läksin matkaa jatkamaan. Kyytimiestä ei minulla ollut, ja hevonen minulla oli säveä ja nopeajalkainen. Ajaessani tuossa, mietiskelin mielessäni, millä tavoin minun tulisi puhella kreivin kanssa, esiintyäkseni niin edullisessa valossa kuin suinkin, taikka olin haastelevinani Fredrikan kanssa, kun hän näyttelee minulle pappilatani, ja olin sanovinani hänelle: "Katsos, enkelini, tämä se on sinun valtakuntasi." Vaihteeksi pidin hengessäni tuloaarnaani kirkkoon kokoontuneelle kansalle, joka kunnioitti minussa sielunpaimentansa, ja samoin läsnä olevalle korkealle herrasväelle. Puheeni oli hyvin liikuttava: ei ainoakaan silmä jäänyt kuivaksi. Fredrika lankesi kaulaani ja palkitsi minua suudelmalla.

Brandenburgin majatalossa vallitsi suuri vilkkaus. Puhuttiin ankarista taisteluista Napoleonin ja kuninkaan välillä: prinssi Louis Ferdinandin sankarikuolema Saalfeldissä oli saatu hirveällä tavalla kostetuksi; Thüringin metsissä olivat maailman voittajain, s.o. Franskalaisten, ruumiit tukkineet vuolaat

virrat uusille urille.

— Ja kuinka on käynyt keisari Napoleonin? — kysäisin minä.

— Kadonnut.

— Entäs marsalkka Lannes?

— Kuollut,

— Entäs Davoust?

— Kuollut.

— Entäs Ney?

— Kuollut, Kuolleet kaikki tyyni.

En voinut enää pidättää itseäni. Minä pistin käteni taskuun ja olin vetämäisilläni voittolaulut esille. Takanani muuan vanha mies otti piipun suustaan, kumartui, ikäänkuin sattumoisin, puoleeni ja mörähti syvimmällä bassolla:

— Suokoon Jumala, että niin olisi! Mutta minä tiedän, ett'ei tuossa ole mitään perää. Suuri onnettomuus on tapahtunut.

Käteni herposi. Sotalauluni jäivät kuin jäivätkin entiseen kätköpaikkaansa. Suuri onnettomuusko? Ja minun pitäisi päästä Magdeburgiin! Kunhan ei vaan Napoleon armeijoiheen pääsisi tunkeutumaan minun ja Fredrikan välille! Jo alkoi minua puistuttaa.

Mutta kaikki kansa, paitsi tuota vanhaa kovan onnen ennustajaa, riemuitsi majatalossa niin kovaäänisesti, niin vakuuttavasti. Jokainen tiesi kuvata taistelut ja kuninkaan voitot niin tyyten tarkoin, pienimpiä erikoisseikkoja myöten, ettei mointa voinut kertoa muu kuin se, joka oli kaiken tuon omin silmin nähnyt tahi silminnäköjältä kuullut. Minä yhdyin enemmistön mielipiteeseen ja panin levollisesti maata.

5. Pahoja aavistuksia.

Seuraavana päivänä tuli maantiellä vastaan tuon tuostakin kuriireja, kiirehtien nähtävästi Magdeburgista tai armeijan luota Berliiniin. Näitten sanansaattajain juhlallinen vaitiolo näytti minusta varsin arveluttavalta, sillä ilonsanomianahan pyytämättäkin ilmoitellaan puoleen ja toiseen.

Eräässä kylässä oli suuri ihmispaljous koolla. Minä ajoin väkijoukkoa kohti, mutta tieltäni ei väistynyt kukaan. Nyt vasta huomasin ison talon edustalla satuloituja hevosia ja akkunassa preussilaisia husareita.

— Mitäs uutta kuuluu? — kysyin minä lähinnä seisovilta ja pysäytin rattaani.

— Voi hyvät ihmiset! — huudahti muuan vanha maalais-eukko. — Kuningashan on joutunut ihan tappiolle, ja Franskalaiset marssivat jo tännepäin. Ties vaikka jo olisivat tunnin perästä täällä.

Tietysti minä en moisiin sanomiin paljoakaan luottanut. Minun teki kumminkin mieleni saada tarkempia tietoja. Ajoin senvuoksi rattaani seinäviereen, astuin maahan ja menin rakennukseen. Siellä vilisi ihmisiä kaikkialla. Husareita, talonpoikia, virkamiehiä olivat huoneet kirjavinaan. Siellä poltettiin, juotiin, kiroiltiin, juteltiin. Iloisia kasvoja ei näkynyt missään. Milloin puheltiin Preussilaisten tappioista ja Franskalaisten lähenemisestä, milloin jostakin överstistä, joka kovasti haavoitettuna ei enää kykene ratsastamaan, vaan jonka pitää tästä eteenpäin päästä ajoneuvoilla. Kylään oli vastikään lähetetty hakemaan keveitä rattaita häntä varten.

Minua pelotti hirveästi. Minä asetuin pöydän ääreen ja tilasin talon kehnoa olutta, kuullakseni lähemmältä, mitä tapahtunut oli, ja toimiakseni sitä mukaa. Kymmenisen minutin perästä tyhjjeni huoneet husareista, ja huutoja kuului: "Nyt ne käy ratsaille!" Minä akkunaan katsomaan heidän lähtöänsä ja näin heidän todellakin kiiruhtavan pois täyttä laukkaa, minun matkarattaitteni perässä.

Minä huutamaan akkunasta:

— Seis! Ne on minun rattaani ne!

Tuokion perästä ei näkynyt ketään. Minä tunkeusin talonpoikain välitse pihalle. Se oli tyhjä. Rattaani olivat poissa.

— Olkaa rauhassa! — virkkoi muuan pieni, laiha herra, nähtävästi jonkunlainen viran-omainen täällä.
— Herra översti lähettää tänään rattaanne takaisin. Ei hän käytä niitä kuin ensi majataloon asti. Tuo vanha herra oli haavoihinsa ihan menehtymäisillään ja on lähtenyt suorinta tietä maatilallensa.

— Mutta kuka tuo översti on? — kysäisin minä.

Sitä ei tiennyt kukaan.

— Ja minne hän minun rattaani vei?

Sitä ei tiennyt kukaan.

Minä juoksin kylän kautta sinne päin, minne hän seuralaisineen oli lähtenyt. Kylän päässä oli kolme, neljä tienhaaraa, mutta selviä jälkiä pakolaisista ei huomannut lähtevän millekään suunnalle. Enkä tavannut ketään, joka olisi osannut minua jäljille neuvoa, sillä kaikki olivat koolla tuon ison talon edustalla. Sinne minäkin nyt alakuloisena palasin. Minun apeudestani ei välittänyt kukaan; jokainen ajatteli vaan omaa lähenevää hätäänsä, läheneviä Franskalaisia.

— Minulle on tehty vääryyttä, — sanoin minä äskeiselle virkamiehelle. — Tehkää protokolla tästä. Koko kylä ja te itse olette tämän väkivallan todistajia. Kirjoittakaa, että minä aion olla ja elää tässä kylässä tuon överstin kulungilla, kunnes hän on lähettänyt rattaani takaisin, ja että minä yleensä pidätän itselleni oikeuden vaatia häneltä laillista tietä korvauksen kaikesta muustakin vahingosta.

Kirjuri pani kaiken tämän paperille. Minä pyysin protokollasta jäljennöksen ja kätkin sen voittolaulujeni viereen.

Yö kului. Kului huomina päiväkin. Levottomuuteni nousi korkeimmilleen. Rattaita ei kuulunut.

Ja nyt koitti 19 päivä lokakuuta. Oi taivaat! Tänäänhän odottaa minua riikinkreivi Magdeburgissa! Minä vaadin överstin lukuun rattaita tai ainakin hevosta, päästäkseni määräpaikkaani. Mutta överstillä oli niin vähän kredittiä, ett'ei minulle hänen nimeensä annettu mit'ikään. Vieläpä kiellettiin minua lähtemästäkin, ennenkuin olen velkani suorittanut.

Matkarahani olivat kaikeksi onneksi taskussani. Irti minä itseni kyllä lunastan, ajattelin minä. Mutta vaatevarastoni on översti vienyt mennessään. Millä minä nyt korvaan berliiniläiselle ystävälleni hevosen ja rattaat? Millä minä ostan uudet päälly- ja alusvaatteet, ja millä me Fredrikan kanssa teemme tuon pitkän matkan uuteen pappilaan? — Todellakin kova uskon koettelemus vasta määrätylle kirkkoherralle!

Otin ja leikkasin itselleni muhkurasauvan ja läksin uljaasti astumaan jalkaisin Magdeburgia kohti.

— Kyllä riikinkreivi sinua siellä auttaa, — ajattelin minä.

Ja niin siinä yksinäni vaeltaissani usmain ja sumujen lävitse, laulelin rohkein mielin Salis'in kanssa:

Yks' on toivo mulla vielä.
Täyttyneekö? — Ken sen ties:
Maalla maja mulla siellä.
Siinä oma kotilies.
Rauha oman orren alla
Niin, ja sitten — mutta tän
Virkan hiljaa, kuiskaamalla —
Rinnallain hän, juur' hän!

6. Takaisin.

Vastaani tuli yksityisiä parvia preussilaisia sotamiehiä kaikista rykmenteistä, kellä kiväri, kuka ilman, markitantteja, kuormavaunuja. Ääneti ne kulkivat ohitseni. Minulla ei ollut rohkeutta puuttua pakinoille näitten sotasankarien kanssa.

— Kas tohtoria! Minne matka? — huusi minulle joku, kohdattuani Burg nimisen kauppalan kohdalla jälleen joukon sotamiehiä.

Se oli muuan luutnantti, jonka kanssa olin tutustunut Berlinissä. Olimme asuneet samassa talossa. Minun oli tapana sanoa häntä Kaarlo Suureksi, sillä hän osasi aatelisessa sukuluettelossaan mennä takaisinpäin hamaan tuohon suureen mieheen asti.

— Magdeburgiin, herra luutnantti.

— Ette te sinne enää pääse, tohtori hyvä. Franskalaiset ovat paraikaa piirittämässä sitä 150'000 miehen voimalla. Lähtekää minun kanssani takaisin, jos sallitte minun neuvoa teitä. Pois Berliniin! Vihollinen on jo meidän kintereillämme. Kaikki on hukassa. Braunschweig on kaatunut; Möllendorf sotavankina. Kuninkaasta ei tiedä kukaan mitään. Varaväki, jota Würtembergin prinssi Eugen johti, on eilen ajettu hajalle Hallen luona.

— Mutta, herra luutnantti, minun täytyy, minun täytyy olla tänään Magdeburgissa.

— Menkää sitten Franskalaisten keihästettäväksi. Onnea matkalle vaan, herra tohtori!

Tuskin oli Kaarlo Suuri sanonut tämän, niin jo kiittää kaksi rakunaa ohitsemme, huutaen: "Vihollinen on jo Wittenbergin luona, tällä puolen Elben!"

Silloin alkoi jalkaväki astua kahta kiivaammin, ja kosk'en minä yksinäni saattanut lähteä karkoittamaan Magdeburgia piirittävää armeijaa, niin kiiruhdin minä juoksujalassa luutnantin seuraan, käännettyäni selkäni riikinkreiville.

Sinne ne meni nyt pappilat ja paratiisin yrttitarhat ja häät!

Sellaisia kepposia ei kohtalo ollut minulle vielä elinpäivinäni tehnyt. Jenan tappelu oli hävittänyt kaikki toivoni, nuo kukoistavat toivoni.

Siis jälleen tohtori ja vanhapoika ja köyhä kuin kirkkorotta! En tiedä todellakaan, kellekä Napoleonin sotaonni oli tehnyt enemmän vahinkoa, kuninkaalleko vai minulle.

Mutta nyt oli armoton kohtaloni käynyt kimppuuni jälleen entisellä, tunnetulla paikalla, josta minun sopi ponnistaa sitä vastaan. Niin kauan kuin minulla vielä oli jotain kadotettavana, pelkäsin minä ja vapisin. Mutta nyt, kun ei vihoviimeinen vaateriekalekaan ollut omaani, jos nimittäin berliniläinen ystävä vaatii maksua hevosestaan ja rattaistaan, nyt palasi entinen hilpeä mieleni, ja se antoi palttua kaikelle vastoinkäymiselle.

7. Nimitetty sotapapiksi.

— Olkoon menneeksi! Minä seuraan Kaarlo Suuren lippua, — virkoin minä luutnantille, naurahdellen, — ja pyydän hänen jalomielistä suojaansa Berliinin asti.

— Tulimmaista! Ettepä hullummin siinä teekään. Minulla on vielä puoli komppaniaa väkeä, kaikki urhoollisia Preussilaisia, jotka eivät piruakaan pelkää. Olisi minulla edes yksikin tykki, niin en väistyisi, vaikka olisi kaksi rykmenttiä Franskalaisia edessäni. Tulimmaista! Jos minä olisin ollut Braunschweigin herttua, ei ikinä olisi niin hullusti Jenassa käynyt. Tulkaa vaan, tohtori! Minä nimitän teidät puolen komppaniani sotapapiksi.

Joka kerta kuin kylää lähestyttiin, asetti luutnantti miehistönsä — pakolaisia erillaisista rykmenteistä — riveihin ja ruotuihin, ja niin hän, rumpujen rämistessä, marssi ylpeästi talonpoikain ohitse, komentaen: olalle! Kellä ei ollut mitään olalle nostettavaa, se tallusti kaikessa nöyryydessä kuormaston takana, jossa tietysti sotapapinkin paikka oli.

Siellä tulin tuttavaksi markitantti-matamin kanssa. Tämä kunnian-arvoisa eukko astui pyyleväänä laihan hevoseensa rinnalla ja kertoi minulle seikkaperäisesti Saalfeldin ja Auerstädtin tappeluista, moittien Preussilaisten asemia ja manövrejä taistelutantereella. Muorin sotatieteellisiin todistuksiin ei minulla ollut mitään sanomista, sillä jos tulisi kysymykseen menettää tappelu kahdensadantuhannen miehen suuruisella armeijalla, niin luulisin pystyväni semmoiseen minäkin.

Tämän sotataturittaren nimi oli Elisabet, ja hän oli merkillisesti Englannin kuningattaren Elisabetin näköinen, sellaisena kuin tätä vieläkin näkee vaskipiirroksissa. Tällä meidänkin Elisabetilla oli korkeat hartiat, ja hän, kuten Essex'in kreivin armaskin, sanoi tahtovansa olla ja pysyä neitsyenä päivänsä loppuun asti. Niin, tämä Elisabet oli hilpeä mieleltään ja ketterä kieleltään, oli lukenut koko joukon romaaneja ja lauleli heleänkirkkaalla äänellään berliniläisiä oopera-aarioita. Minä kun suoritin maksun

hänen paloviinastansa aina puhtaassa rahassa — Kaarlo Suuri antoi omasta ja sotalaumansa puolesta pelkkiä velkalappuja, — niin olin minä päässyt hänen erityiseen suosioonsa. Neronsa ja viinatynnyrinsä kautta oli eukolla niin suuri vaikutus sotajoukkoon ja sitä tietä päällystään, että hänestä tuli todellinen jäsen sotaneuvostoon, ja aina hänellä olikin sananvuoro, kun keskusteltiin retken jatkamisesta.

Koska muorin hevonen oli niin pahoin uupunut kuin Saalfeldin ja Auerstädtin sankarit ikinä saattoivat olla, ja koska viinatynnyri vain hitaasti seurasi hevosta ja komppania taas uskollisesti ja kiinteästi viinatynnyriä ja ylipäällikkö taas komppaniaa, niin oli se juuri meidän kuningatar Elisabet, joka johti koko retkeä, eikä päivässä kuljettukaan kuin pari kolme virstaa. Ja niin sovitetiin marssi aina, ett'ei yötä oltu milloinkaan kaupungissa, vaan joka kerta jossakin kylässä, missä sotamiehillä oli täysi toimintavapaus ja kuningattaren hevosella maksuton muona. Silloin tällöin levättiin aina kokonainen päivä.

Tällä tapaa ei tosin pitkälle päästy, mutta sen sijaan liittyi joukkoomme yhä uutta sotaväkeä, niin että meitä pian oli lähes 200 miestä. Sen lisäksi oli meillä kaksi ratsastavaa rakunaa ja neljä torvensoittajaa.

8. Yliadjutantiksi.

Neljännän päivän iltana otti Kaarlo Suuri minut syrjään. Olin huomannut hänen hautovan mielessään suuria aikeita.

— Herra tohtori! — sanoi hän. — Sodassahan sitä ihminen onnensa saavuttaa. Kahdeksan vuotta olen ollut luutnanttina; nyt minusta tulee kenraali, nyt tahi ei milloinkaan. Minulla on komennettavinani lähes 200 miestä. Ennenkuin olemme saapuneet Oder virralle, on minulla kenties kaksituhattakin, jotka minä vien kuninkaalle. Mutta minä vien ne hänelle vasta muutamain sankaritöitten perästä. Minä hyökkään rykmenttieni kanssa Saksiin ja ahdistan vihollista takaapäin.

— Mitenkä? Ettekös te aiokaan Berliiniin? — kysyin minä, muistellen yksinäistä Fredrikaa.

— En, vaan oikealle, Mittenwaldea kohti. Tohtori, ei tuo sotapapin ammatti teille sovi. Ruvetkaa sotilaaksi. Minä annan teille sotilashatun ja sinisen takin ja miekan ja hevosen. Teistä tulee minun yliadjutanttini. Te olette, sen minä tiedän, taitava matematikassa ja piirustamisessa. Minä voin käyttää teitä tiedusteluretkillä ja seutujen tarkastajana.

Siinä ei auttanut vastustaminen. Minä otin vastaan yliadjutantin viran, se kun ainakin kohotti minut hevosen selkään, jossa minulla oli paremmat toiveet päästä pikemmin Fredrikan luokse. Minä vannoin uskollisuutta Kaarlo Suurelle ja vaihdoin minulle jo ojennetun ylipaimenen sauvan Pietarin miekkaan, vaikk'ei minulla ollut aikomusta hakata keneltäkään korvaa pois.

Sotapäällikkö luki jo samana iltana sotalauluansa, nimitti uusia kapteeneita, korpraaleja ja luutnantteja, esitti minut yliadjutanttiansa ja julisti hämmästyneille joukoilleen jättiläis-aikeensa.

— Niin, toverit, — huusi hän, levitellen käsiänsä, — se on päätetty! Meidän sankarityömme on jälleen korkealle kohottava Preussin kuulun ja maineen. Suuren Fredrikin henki liioittelee ympärillämme. Vapiseva, verta vuotava isänmaa katsoo meihin, ja mekö, toverit, mekö antautuisimme häpeälliseen orjuuteen? Mitä on meillä valittavana? Voitto ja kunnia tahi armottoman pitkä matka Franskalaisten orjuuteen. Ken minulle uskollisena tahtoo taisteluun lähteä Jumalan ja kuninkaan ja isänmaan puolesta, hän yhtyköön minun kanssani huutamaan: Voitto tai kuolo!

Puhe sai aikaan suuren innostuksen koko sotajoukossa. Useimmat huusivat: Voitto tai kuolo! Moniaat vaan, jotka himoitsivat Berlinin lihapatoja, pistivät pilkallisesti väliin: tai näppien nuolo.

Kuningatar Elisabet oli läsnä hänkin. Varsin selvään huomasi, kuinka syvästi hän oli loukkautunut siitä, että näin tärkeihin toimiin oli ryhdytty, häneltä neuvoa kysymättä. Hän nuuskasi tuon tuostakin, milloin pilkallisesti pudistellen päätään, milloin nyökäyttäen sitä uhkamielisenä.

Seuraavana aamuna — me olimme Brandenburgin lähitteillä — läksi sotajoukko liikkeelle. Kaarlo Suuri, uljaana kuin roomalainen imperaattori, ratsasti etunenässä. Hänen rinnallaan ratsastin minä kovasuisen hevosen seljässä. (Se oli viimeisestä yöpaikasta sotatarpeita varten "rekvireerattu.") Vasemmalla vei lavea vallantie Berliiniin; oikealle kulki kunnian ja kuolemattoman nimen ahdas, lokainen sivutie, luullakseni Mittenwaldeen päin. Me, nimittäin imperaattori ja minä — minä puolestani verta vuotavin sydämin — emme tienhaarassa hetkeäkään epäilleet, vaan käännyimme sankarien reitille oikeaan. Armeija seurasi meitä. Viimeisenä kulkivat markitantin rattaat.

Mutta tienhaaraan päästyään, kuningatar kääntyikin rattaineen vasemmalle, Berliiniin päin. Tuskin oli

takimmainen rivi nähnyt viinatynnyrin kääntyvän lavealle tielle, niin horjahti sekin, kääntyi ja läksi, sanaakaan sanomatta, marssimaan sen perässä. Naapurin esimerkki tarttui naapuriin; yksi toisensa perästä teki koko-käännöksen, jätti nimensä kuolemattomuuden sikseen ja tallusti huojuvain rattaiden jäljissä, kunnes ei meitä enää ollut kuin me kaksi, nimittäin imperaatori ja minä, edellinen syventyneenä suuriin sotasuunnitelmiin, minä hiukenevin sydämin ajatellen Fredrikaani.

Sitä suunnatonta tuskaa, mikä täytti Kaarlo Suuren, kun hän äkkiä huomasi sotalaumain olevan tiessään! Tuolla se vaeltaa, rakkaan tynnyrinsä perässä, selkä meihin päin, ja sotalaumain etunenässä kuningatar Elisabet, istuen viinatynnyrinsä päällä, niinkuin sotasankari riemuvaunuissansa. Siellä hän paraillaan heleällä kulkullansa hulluttelee:

Rai'u, elon riemu,
Lamppus kun hehkuu viel'!

Imperaatori oli pakahtua vihasta. Me ratsastimme valapattoisen armeijan perään. Me huusimme: Seis! Mutta vasta silloin kuin ylpeä kuningatar suvaitsi pysäyttää rattaansa tässä riemukulussa, vasta silloin tottelivat nuo kurittomat sotasankaritkin.

Nyt aloitti luutnantti jyrisevällä äänellä filippikansa — eikä ole Xenofontin eikä Plutarkon sankareista yksikään suuremmalla voimalla puhunut. Sotamiehet kuuntelivat puhetta hyvin hartaasti ja tuiki tarkkaavaisina, silloin tällöin kumminkin salavihkaa vilkaisten viinatynnyriin päin: eihän vaan luikkine matkoihinsa!

Enkä tiedä, mikä tuosta ylimmäisen sotapäällikön jyrisevästä puheesta lopultikaan olisi ollut seurauksena, sillä kuningattaren rattaat alkoivat taas varsin arveluttavalla tavalla huojuja ja vaajua, ellei uusi tapaus olisi äkkiä vetänyt kaikkien huomiota puoleensa.

9. Kaarlo Suuren armeija marssii.

Täyttä laukkaa kiiti parhaillaan meitä kohti Berlinin tieltä muuan husariluutnantti. Niinkuin julma keisari Chaumigrem aasialaisessa tarussa aloittaa verenhimoisen, mutta urhean Pegun historian jyrisevillä sadatuksilla, niin lähetti tämäkin pyytämättä, käskemättä edellensä alkusoiton, jossa viiden minutin aikana tärisi pelkkiä kirouksia.

— Mihin h—tiin teitä viedään? — kiljui hän. Franskalaiset ovat hyökänneet Berliinin. Meidän sotajoukkomme on katkaistu. Kuningas on Küstrinin kautta peräytynyt Länsipreussiin. Meidän täytyy koettaa jollain keinoin päästä tästä puikahtamaan Oderille, Silesiaan.

— Tulimmaista! — paukautti Kaarlo Suuri hänelle. — Me olemme Preussilaisia, herra, emmekä puikahtele. Me murtaumme läpi.

Tämmöinen mahtisana teki tuohon raivoavaan Chaumigremiin valtavan vaikutuksen. Mustia viiksiänsä, kierrellen hän astui kunnioituksella meidän päällikkömme tykö.

— Jos te, — puhui Kaarlo Suuri ylevällä tavalla, — jos te tahdotte liittyä minun joukkoihini, jotka olen kerännyt, pelastaakseni ne kuninkaalle, niin olkaa tervetullut. Siinä tapauksessa saatte komennettavaksenne koko ratsuväen, mikä jo saapuvilla on (nimittäin ne kaksi rakunaa ja neljä pillipiiparia), ja johon vielä lisää odotan, mutta kaikki tämä minun johtoni alla. Ja nyt — pataljona, oikeal-le! Seuratkaat minua! Ensimmäinen, joka edes ajatteleekaan kääntyä Berliinin päin, otetaan kiinni karkurina, ja minä hirtätän hänet lähimpään puuhun. Mars!

Ja niin sitä lähdettiin jälleen eteenpäin tuota kaitaa ja kuraista kunnian tietä. Ei yksikään enää katsahtanut Berliiniin päin. Hirsipuita ei peljätty, vaan Franskalaisia. Itse Elisabetkin seurasi nöyrästi armeijaa. Kainoudessaan oli hän nyt myös astunut maahan viinatynnyrinsä seljältä.

Sotajoukossa vallitsi sanomaton hämmästyks. Ovatkohan Franskalaiset jo Berlinissä? Mistä sitä väkeä vaan joka paikkaan piisaa? Taivaastako niitä sataa, vai?

Pää oli nuukallaan minullakin. Napoleon oli niin muodoin saanut valtaansa puolet Preussin kuningaskuntaa, Fredrik Suuren valtakunnan pääkaupungin ja minun Fredrikani. Voi! Fredrika oli sittenkin ollut oikeassa, huudahtaessaan ennustavan henkensä voimassa jäähyväishetkenä: "Ferdinand, me emme enää milloinkaan näe toisiamme!"

Kuinka kauheasti olivat asiat muutamassa päivässä muuttuneet! Preussin sotalaumat, joitten edessä aikoinaan koko Eurooppa oli vavissut, oli nyt lyöty; ihanaan kukoistukseen ennättänyt kuningaskunta oli yhdellä ainoalla iskulla maahan muserrettu; minun morsiameni oli maailman kohteliaimman ja

urhoollisimman kansan vallassa; minun patronani, riikinkreivi, oli piiritetyssä kaupungissa, jonka jo Tillykin kerran ennen oli polttanut poroksi; minun kirkkoherra-kuntani oli — taivas ties missä; ja minä, rauhaa rakastavainen *Doctor philosophiae, Magister bonarum artium*, nimityksen saanut kirkkoherra y.m., minä en kaikesta tuosta ollut enää rahtuakaan, olin vain — Kaarlo Suuren yliadjutantti!

Mutta todellakin, kun minä tuossa, kohtaloitani harkiskellen, ratsastin vuoroin luutnantti-kenraalini, vuoroin tuiman Chaumigrem rinnalla, mielikuvituksiini vajonneena, milloin muistellen Fredrikan kuvaa, milloin katonrajoista kammiotani, ja väliin äkkiä heräten Rosinantteni kompastuksiin, katsellessani outoja seutuja edessäni, vieraita kasvoja, viiksihuulia rinnallani, marssivaa sotajoukkoa takanani, — silloin piti minun ny'äistä nenästäni tai nipistää käsivarteeni, ollakseni varma, että kaikki tämä on täyttä totta eikä unta.

Aika ajoin minua harmitti, ajatellessani, että minun täytyy olla mukana näissä sotaisissa seikkailuissa, sen sijaan kuin minun pitäisi päästä lemmen siivillä lentämään Berliiniin. Mitäpä pahaa Franskan keisarin marsalkat olisivat tahtoneet tehdäkään poloiselle *bonarum artium magisterille*, joka kaikeksi onneksi ei vielä ollut ennättänyt painattaa kuuluisia voittolaulujaan? Mutta silloin löi taas hetki, joka sai minut tyytymään kohtalooni, ja se tapahtui joka kerta kuin mieleeni iski — ei Fredrikan uskollinen rakkaus eikä voittajan jalomielisyys, vaan — rahakukkaroni. Milläs minä eläisin Berliinissä? Opetustuntini oli jo annettu muille: voittokuluni olivat olleet turhaa työtä. Yliadjutanttina oli minulla, selvällä sotamiehen kielellä sanoen, vapaa ruoka ja vapaa asunto. Ja kukapas tietää, ajattelin minä, miten pitkälle pääsetkään sotilaallisella urallasi? Mitäpä Moreau muuta oli kuin pelkkä advokaati, mutta hänpä se sittenkin teki samallaisen kuuluisan palausretken kuin Xenofontikin! Menepäs takaamaan, ett'ei joku filosofian tohtorikin vielä hämmästytä maailmaa palausretkellensä!

Kaikellaiset pahat huhut, jotka tiesivät Franskalaisia kihisevän Berlinin ympäristöillä, saivat sotajoukkomme siirtymään yhä kauemmas etelään. Me koetimme kyllä innostuttaa toisiamme sankaritöihin ja haastelimme tuon tuostakin murtautumisesta vihollisten linjain läpi: mutta Chaumigrem ei ollut sittenkään ihan väärässä, puhuessaan puikahtamisesta, sillä me kuljimme kuin kuljimme ristiin rastiin viheliäisiä kyläteitä kuin mitkään laukkukauppiat. Kuningattaren rattaitten edessä oli monta hevosta; kaksi päivää astuttiin pikamarssissa, ja kunnan talonpojat toivat meille uskollisesti tietoja, millä tienoin vihollisia milloinkin oli nähty, ja laupiaassa anteliaisuudessaan antoivat meille ilmaiseksi ruokaa ja juomaa. Mutta näin he vaan kaikki haastoivat: "Painakaa Silesiaan. Franskalaiset ovat jo Frankfurt an der Oder'issa."

10. Voittoisa kahakka.

Toisena iltana, siitä lukien kuin oli käännytty oikealle Berlinin vallantieltä, kävimme pääkortteriin eräasen viheliäiseen kyläkapakkaan.

— Totta tosiaankin — sanoi luutnantti tuimalle Chaumigremille, kun vartijat oli asetettu ylt'ympäri, — totta tosiaankin minä teen vielä Napoleonille tepposet hänen selkensä takana.

Ja sen sanottuaan hän naurahteli varsin hyvillään, josta jokainen huomasi hänellä olevan mielessään paljo muutakin, vaikk'ei hän kaikkea sanokaan.

— Saattaa olla, — mörähti Chaumigrem. — kunhan ei vaan Napoleon antaisi meitä huomenna tepposillaan selkään.

Kylmä väristys kävi ruumiini läpi, sillä ajattelinhan minä tietysti selkä kultaani minäkin.

Chaumigremin barbarinen pähänpisto pani meidät miettimään. Ääneti olimme kaikki kolme.

Äkkiä ponnahtimme me pystyyn ja seisoiimme suorina joka mies kuin kynttilät, sillä ulkona pamahti useampia pyssynlaukauksia, ja samalla kuului meidän miesten huutoja: "Franskalaisia! Vihollisia! Ulos joka mies!"

Rumpu pärisi. Torvensoittajat puhalsivat kuin henkensä edestä. Chaumigrem oli kalmanvaalea. Minä, salatakseni kauheata säikäystäni, riehuin kuin riivattu ympäri kapakkaa ja huusin:

— Hakkaa päälle, uljaat Preussin miehet! Hakkaa päälle!

Minä koetin löytää ovea, mutta ihmeellinen sokeus oli tullut päälleni. Min'en löytänyt sitä. Hädissäni löin minä vanhalta emännältä kaikki kaapit rikki ja kiljuin yhä kovemmalla äänellä:

— Ulos, Preussilaiset! Uljaat Preussin pojat, älkää jättäkö minua!

Emäntä voivottamaan kauheasti; lapset parkumaan minkä kulkusta läksi; koirat ja kissat kiitämään pitkin pöytiä ja tuoleja ja vihdoin ylös kuuman uunin päälle.

Tämä sekasorto, tämä huuto ympärilläni teki kauhistukseni entistä suuremmaksi. Min'en enää osannut uskoa muuta kuin että tupa on Franskalaisia täynnään, ja että he täällä nyt parhaillaan keihästelevät lapsia pistimiinsä.

— Jos nyt, — ajattelin minä, — jos nyt taivas vielä tämän ainoan kerran armahtaisi minua, niin en enää milloinkaan rupeaisi yliadjutantiksi, en milloinkaan.

Minun riehumiseni ja kirkumiseni olivat Kaarlo Suuren ja Chaumigremen silmissä kaikeksi onneksi ilmenneet aivan toisenlaisessa valossa: he pitivät sitä uljuuteni ja rohkeuteni merkinä. Se se heillekin antoi uutta miehuutta. He paljastivat miekkansa ja astuivat portaitten edustalle kerääntyneitten joukkojen luo. Minä seurasin heitä.

Voi kuinka hyvältä tuntui siellä ulkona, pimeässä! Siellähän ei minua kukaan voinut nähdä. Siellähän minun sopi, jos kovin kovalle alkaisi ottaa, panna kenenkään estämättä toimeen palausretki Moreaun tai Xenofontin tapaan. Minä on ole suinkaan pelkuri, mutta tällä kertaa oli sanomaton kammo saanut minut valtoihinsa. Sitä paitsi olen minä jo pienestä pitäin ollut vähän arjempi illanpimeässä kuin päivä-aikaan.

— Adjutantti esiin! — komensi Kaarlo Suuri. — Käykää kahdenkymmenen miehen kanssa hautausmaalle päin. Siellä on vartijoittemme päälle rynnätty. Jos tarvis tulee, pankaa sana; me riennämme sitten teidän avuksenne. Tämä on toistaiseksi vaan etuvartijain kahakkaa.

Näin hän käski. Kaksikymmentä miestä läksi astumaan hämärissä häämöittävää kirkontornia kohti. Ja minä, onneton *Magister bonarum artium*, — minun ei auttanut muuta kuin asettua miekka kädessä heidän etunenäänsä.

— Hittoko sitä riivaa, tuota luutnanttia? — ajattelin itsekseni. — Eikös hän enää ole muistavinaan, että minä Berlinissä asuin katon rajassa?

Mutta kunniantunto toi pian rohkeutta rintaani. Saavuttuamme hautausmaan kohdalle, musteni äkkiä silmissäni: meitä ihan vastapäätä oli vanha kiviaita, jossa kasvoi vanhoja pensaita, mutta minä luulin kiviaitaa franskalaiseksi sotaväeksi ja pensaanhaaroja pistimiksi. Minä hyppäsin syrjään ja huusin kamalalla äänellä, niinkuin olisi kummituksia edessäni:

— Ampukaa, pojat! Ampukaa!

Vasta kiväritulen valossa huomasin olevani taistelussa kunnian-arvoisen kiviaidan kanssa.

— *Pardon, pardon!* (Armoa, armoa!) — kuului samassa useampia huutoja, ja seitsemän miestä keveätä franskalaista jalkaväkeä ryömi esiin kiviaidan juurelta, jonne he olivat lymynneet, ja laskivat aseensa maisterin jalkain juureen.

Jos olisivat, hupsut, pitäneet suunsa kiinni, niin ei olisi heitä kukaan huomannutkaan.

Vangit luettiin, sittenkuin kaikki aseet oli otettu heiltä pois, ja vietiin pääkortteriin. Sanomattakin on selvä, että minä jonkunmoisella ylpeydellä astuin Kaarlo Suuren eteen tallilyhtyjen, lamppujen ja päreitten valossa.

Hän syleili minua koko armeijan nähden.

— Herra adjutantti! — lausui hän. — Teidän rohkeutenne, teidän älykkäisyytenno tuottaa teille kunniaa. Teidän toimenne tässä kahakassa olen minä ensi tilassa esittävä hänen majesteetillensa kuninkaalle.

Vangeilta saimme tietää, että yksi komppania franskalaista keveätä jalkaväkeä oli saanut käskyn majoittautua tähän kylään. Ensimmäisten laukausten perästä oli se kumminkin heti vetäytynyt takaisin, kun ei osannut arvatakaan kohtaavansa täällä Preussilaisia, vieläpä niin suurissa laumoissa. Siihen luuloon heidät kaiketi olivat saaneet meidän laajalle asetetut vartijamme sekä rumpujen pärinä ja uljaitten pillipiiparien puhallus. Nämä seitsemän vangiksi otettua olivat joutuneet liian kauaksi pääjoukosta.

Iloissani kestitytin minä näitä maailmanvoittajia parhaalla, mitä meillä oli. Nehän olivat ensimmäiset ihmiset, joita milloinkaan olin ottanut vangiksi, ensimmäiset Napoleonin sotasankarit, mitä eläessäni olin nähnyt. Miehet olivat mielissään ja kiitollisia minun suojeluksestani, ja minusta tuntui silloin vähän siltä kuin minä koettaisin päästä heidän suojelukseensa. Kysytyäni näet, kuinka paljo Franskalaisia näillä tienoin liikkuu, sain kauhukseni kuulla, että kokonainen armeijakunta marsalkka Davoust'in

johdolla marssii Saksista Berliiniä kohti.

Minä tulkitsin heidän ilmoituksensa läsnäoleville päälliköilleni.

Kaarlo Suuri, riemuissansa sotajoukkonsa esikoisvoitosta, hykerteli käsiään.

— Tulimmaista! — puheli hän, — olenpa sittenkin tehnyt tepposia franskalaiselle armeijalle sen seljän takana.

Mutta Chaumigrem oli jälleen vaalennut, ja hänen silmänsä tuijottivat kylminä ja kankeina kuin lasipallot.

11. Toinen kahakka ja sen seuraukset.

Mikä minulle tuossa kuuluisassa urotyössäni erittäinkin tuotti mielen-ylennystä, oli se, ett'ei lähimmäisistäni ollut kukaan menettänyt henkeään, ei edes verenpisaraakaan. Se tosin ei ollut minun ansioni. Mutta tuon sotapäällikköjen ansion laita niin suurissa kuin pienissäkin kahakoissa näyttää minusta yleensäkin olevan vähän niin ja näin. Näöltään vähäpätöinen, usein aivan huomaamatta jäänyt seikka, jonkun korpraalin älykäs hoksaus, rumpalin sanasutkaus, rintamamiehen satunnainen hyvä tahi paha tuuli, — kaikki tuo usein vaikuttaa suuren tappelun onnelliseen ratkaisuun paljota enemmän kuin sotapäällikön nero. Rykmentit ja pataljonat ja komppaniat, eivät ne taistelutantereella ole läheskään pelkkää konetta, niinkuin tavallisesti luullaan. Miltähän näyttäisikään todellinen psykologinen kuvaus Maratonin, Farsalon, Marengon ja Jenan tappeluista!

Aamun sarastaessa olimme jo valmiina lähtemään edelleen. Ilma oli kylmä, mutta meidän imperaatori arveli, että tänään saadaan vielä kuumaa kokea. Vihollisia vilisi kaikissa läheisissä kylissä, niin tiesivät talonpojat kertoa. Sotaneuvostossa päätettiin lähteä kulkemaan metsien halki halonvetäjäin teitä myöten.

Tuskin oli kylästä päästy, niin jo näimme tasangolla Franskalaisia joukkoja eri haaroilta astuvan suoraa päätä meitä kohti, yksin siitä metsästäkin, jonka oli määränä ottaa meidät suojaansa.

Ylipäällikkö ei tuosta hätkähtänyt. Stotalaisella tyyneydellä hän asetti sotajoukkomme tappelujärjestykseen.

Vasen sivusta ulottui erään rapakon reunaan, oikea nojautui vanhaan pähkinäpuuhun.

— Toverit! — lausui hän. — Älkää unohtako, että te olette Preussilaisia, Meillä tosin ei ole sotalippua, mutta katsokaa minun valkoista työhtöäni; se on kaikkialla liehuva teidän edessänne kunnian tiellä.

Tuohon tapaanhan puhui Henrik IV:kin kerran, pulaan jouduttuaan.

— Ellemme me voi ylivoimaa voittoa, — jatkoi Kaarlo Suuri, — niin ei meitäkään, Preussilaisia, kukaan koskaan voita. Pahin mitä meille saattaa tapahtua, on se, ett'emme tänä iltana enää aterioitse jossain viheliäisessä kylässä, vaan Ziethenin, Schwerinin, Winterfeldin ja Fredrik Suuren seurassa.

Sen voimallisemmin ei olisi Leonidaskaan osannut Termopylaissa puhua kuolemaan määrätuille Spartalaisilleen.

Meidän armeija olisi kuitenkin kaikessa kainoudessaan tyytynyt maalliseen silavaan ja hapanlohkoon ja naurishautoihin ennemmin kuin elysilaisiin herkkuihin. Ah, leipäkannikka Fredrikan kädestä olisi minunkin mielestäni ollut suloisempi kuin ambrosia kaikkien muinaismaailman sankarien seurassa.

Oli oikein kamala katsella, mitenkä vihollisen eri kolonnat verkalleen lähenivät sänkipeltoja pitkin. Tuon tuostakin kuului sieltä päin rumpujen pärinää.

Nolona istuin minä ratsuni seljässä lähellä pähkinäpuuta oikealla sivustalla. Chaumigrem parka oli sijoitettu vasemmalle sivustalle rapakon tai lammen pahaisen rannalle, missä hänen neljä pillipiariansa pitivät pakanallista pauhua. Ei liene hänenkään mielensä ollut paljota valoisampi.

Viimeistä kertaa ennen verilöylyn alkamista kiiti Kaarlo Suuri täyttä laukkaa minun luokseni.

— Herra yliadjutanti, — sanoi hän, — tänään on se päivä, jolloin teidän neronne on ilmenevä täydessä loistossaan. Mutta, minä pyydän teitä, älkää Herran tähden päästäkö urheuttanne kuohahtamaan yli laitojensa. Olkaa järkevä. Jos minä kaadun, niin otatte te päällikkyyden käsiinne. Vihollisia on liian paljo. Jos meidät lyödään takaisin, niin vetäydymme me jälleen kylään ja siellä hautausmaalla puolustamme itseämme viimeiseen mieheen.

Hän ratsasti pois ja jätti minut poloisen kuohuvan urheuteni huostaan.

Kuningatar Elisabet oli sillä välin tehnyt rattainensa rohkean liikkeen rapakon ympäri, päästäkseen kaiketikin senpuoleiselle peltotielle. Siitä taas olisi ilmeisestikin ollut haittaa tuiman Chaumigremen hyökkääville ratsuväen liikkeille, sillä hän alkoi kiroilla kauheasti ja pakotti itkevän kuningattaren kulkemaan vaunuineen päivineen ennen kahakan alkua rintaman esitse pähkinäpuuta kohti.

Tämä satunnainen manöväri ratkaisi taistelun surkean lopun, ennenkuin se oli alkanutkaan.

12. Jatkoa.

Samassa silmänräpäyksessä kuin armeija oli kiinnittänyt kaipauksen ja rakkauden silmäykset ohikulkeviin rattaisiin, samassa pamahti vihollisen puolelta ensimmäinen tykinlaukaus. Ja voi kauhistusta! Tykinluoti, niinkuin varta vasten tähdättynä, iski keskelle isoa viinatynnyriä, niin että nektari läksi kaikessa helmeilevässä kirkkaudessaan vuotamaan maahan ja hevoset kiitämään, rattaat perässään, pitkin peltoa.

Nyt näytti siltä, että samassa kuin tuo nektari oli vuotanut rikkinäisestä tynnyristä maahan, samassa oli sotajoukkomme sielukin lähtenyt karkuun. Eturivit horjaltivat; takimmaisiet tekivät peräysliikkeen kylää kohti. Kaarlo Suuri komensi: eteenpäin mars! Mutta sielu kun oli tiessään, niin ei ollut enää elämätäkään, eikä mikään lähtenyt eteenpäin. Kaarlo Suuri oli hädissänsä unohtanut, että hänen valkoisen töyhtönsähän oli määrä olla viittana kunnian tiellä, mutta koska hän myötänsä pysyttelihe rintaman takana, niin luulivat meidän miehet, että kunnian tie käy ihan varmaan kylään päin.

Nyt laukesi toinen tykki. Ratsuni oli ottanut peräti kummaksensa jo ensimmäisenkin; nyt se alkoi tuntea samallaista levottomuutta kuin isäntänsäkin. Min'en malttanut olla vilkaisematta taakseni: onko muka tie kylää kohti vielä nähtävissä.

Sen jälkeen aloitti vihollinen vähäisen kivärätulen. Ratsujoukko hyökkäsi oikeata sivustamme vastaan. Silloin minä huutamaan kuin riivattu: "Ampukaa, pojat! Ampukaa!" Samassa painoin hattuni syvään silmilleni, ajatellen: "Jumala teitä suojelkoon!" ja aioin lähteä kylään. Mutta ennenkuin minä sain tuon kovasuisen pakanan allani kääntymään, laukaisivat kuuliaiset sotamieheni pyssyinsä. Siitä säikähti sotaorhini yhtä paljon kuin minä itsekin. Se hyppäsi ensin pähkinäpuun alla tasakäpälää ylös ja sitten nelistämään täyttä laukkaa pellolle. Kaksi ratsastavaa jääkäriä laukaisi kivärinsä minua kohti. Mutta huomattuansa, ett'en minä kaatunutkaan, vaan päinvastoin, miekkaani heiluttaen, nuolen nopeudella riensin heitä kohti, — silloin he kääntyivät pakosalle. (Tuon miekan heiluttamisen laita oli sellainen, että miekka minulla tosin oli kädessäni, mutta minun täytyi samalla kädellä pidellä hattua putoamasta päästäni, ja siten mahtoi minulla olla tavattoman uljas sotilasryhti.)

Minun orhittani ei nyt enää pitänyt mikään, ei kuolaimet eikä päitset. Se painoi päänsä rintaa vastaan ja lensi kuin vimmuttu vihollisten perässä. Minä kiroilin ja itkin ja huusin: "Seis, ptruu, seis!" Ei auttanut mikään, Se oli yhtä riivattua kyytiä. Jääkärit poikkesivat kujalle; minun pirallinen sotaratsuni poikkesi sinne sekin. Viholliseni eivät enää voineet kääntyä minnekään, ja silloin valtasi heidät hirvittävä kauhu, sillä minähän olin, vaikka vastoin tahtoani, ihan heidän kintereillään. He kannustivat hevosiansa yhä kiivaammin, ja minun Rosinantteni joudutti sitä mukaa juoksuansa sekin.

Pakenevat jääkärit pitivät minua varmaankin jonkinlaisena hiidestä heitettyä miehenä, joka oli vannonut iskevänsä suonta heistä. Tuon tuostakin he katsahivat taaksensa ja kauhistuivat, nähdessään minun huitomisiani.

Voi, hyvät herrat! Olisittepa vaan tienneet, millaisella mielellä se voittaja oli!

"Kauempan' aina pot, pot, pot,
Kalkkuivat ratsun kaviot.
Jaloissa ryöppys multa,
Kivistä iski tulta."

Kujaset päättyivät vihdoinkin avaralle tasangolle, jonne franskalainen sotaväki oli asettunut leiriin. Sinne päästyä tekivät hevoset äkkinäisen käänteen, ja silloin irtaantui toinen jalkani jalustimesta; viholliseni hajosivat eri haaroille, muutamat sotamiehet leiristä tähtäsivät minuun ja ampuivat. Kirottu ratsuni loikkasi syrjään, ja minä putosin maahan kuin säkki.

— Hyvästi nyt, Fredrika! Hyvästi nyt, sinä petollinen maailma! — huokailin minä. Luulin näet olevani kuollut, ja samaa luulivat sotamiehetkin. He hyppäsivät naurusuin luokseni, ja siihen saapuivat äsköiset takaa-ajamanikin. Vavisten minä nousin ylös. He vaativat minulta miekkani ja saivat sen. Jalkaväen

miehet aikoivat ryöstää minua, mutta jääkärit ottivat minut suojaansa, vannaen ja vakuuttaen, että minä olen miehuullinen mies ja kunnan mies. Tällainen ansaitsematon ylistys vihollisen puolelta oli sangen ilahduttavaa, mutta vielä enemmän iloitsin siitä, ett'en ollut ensinkään haavoittunut.

Nyt olin siis sotavankina.

Minua lähdettiin viemään erästä yksinäistä taloa kohti, ja matkalla sinne katosi minulta kello ja kukkaro ja kultainen sormus, Fredrikani muisto.

Tuvassa istui eräs översti murkinoimassa muutamien upseerien kanssa. Kerrottuani hänelle, kuinka minä olin ajanut jääkäreitä takaa hamaan leiriin saakka, ja kuinka siellä olin joutunut vangiksi, tiedusti hän nimeäni ja arvoani.

Mitä minun piti vastata? Sanoako olevani nimityksen saanut kirkkoherra? *Maitre des arts? Docteur en philosophie?* — Hullunahan ne olisivat minua pitäneet.

Olihan Kaarlo Suuri nimittänyt minut yliadjutantiksi. Niinpä vastasinkin haikailematta: *Adjutant-général.*

Puvustansa mies tutaan, sanotaan, mutta tutaanpa se arvonimestänsäkin. Minutkin käskettiin heti kohta pöytään: kylmää paistia, malagaa, likööriä. Ystävällinen översti puhui minulle muutamia lohdutuksen sanoja sotavankeuteni johdosta: "Vaihtelevaista on sodan onni. Viisikymmentä vuotta sitten oli teillä Fredrik Suuri, meillä Rossbach; nyt on meillä Napoleon Suuri, teillä Jena."

13. Sotavankeus.

Upseerit nousivat ratsujensa selkään. Minut jätettiin leiriin vartijain huostaan nuotioille. En ollut vielä kokonaan päässyt noista entisistä vilunpuistutuksista, ja siksipä koetin hierautua lähempään tuttavuuteen nuotiotulen kanssa.

— Mitenhän lienee käynyt Kaarlo Suuren ja hänen urhoollisen sotajoukkonsa? — huokailin minä. — Minnehän lienee joutunut kuningatar rikkinäisine tynnyreineen? Ja minne joutunen minä?

Minun oli jo ennakkolta annettu tietää, että minut viedään ensin Frankfurt an der Oderiin ja sieltä muitten sotavankien kanssa Franskaan. Minä tarjosin ihan vilpittömästi sydämestäni kunniasanani sen päälle, ett'en enää milloinkaan, jos vapaaksi pääsen, kanna aseita hänen majesteetiansa Franskan keisaria vastaan. Översti ei kumminkaan ottanut tarjoustani vastaan, minun kohtaloni kun oli riippuva ylemmän viraston harkinnasta.

— Vai Franskaan vainen, tohtori parka? — puhelin minä itsekseni. — Linnaan! Kuinka äkkiä tämä kaikki on keikahtanut! Jospa istuisit vielä kammiossasi katonrajaisessa, edessäsi äänetön, pitkä jono kattoja, istuisit, piippua poltellen ja lukien Plutarkon suurista miehistä tahi vaikka hienon maailman sanomalehdestä uutisia ja kulissintakaisia tarinoita! Mitä puuttuisi sun onnestasi? Päiväntyöt päätettyäsi, istuisit Fredrikasi vieressä, kauniita tuulentupia rakennellen tai runollisessa yksinäisyydessäsi uusia voitonvirsiä sepitellen!

Tässä muistui mieleeni minun preussilaiset voittolauluni, jotka yhä edelleen olivat taskussani. Kiireesti pistin käteni taskuun, vilkaisin ympärilleni, tarkasteleeko minua kukaan, ja viskasin käsikirjoitukseni tuleen, sillä voittolaulut vihollisen vankeudessa, laulut täynnä pilkkaa ja ylenkatsetta Napoleonia ja hänen sotalaumojansa vastaan, — sellaiset laulut olisivat pian saattaneet tehdä minut päätäni lyhemmäksi. Minä katselin niitten kuolemaa tulessa nyt yhtä suurella mielihyvällä kuin ennen olin katsellut niitten syntymistä innostuksen tulessa. Ei edes sekään voinut iloani himmentää, että ensi hädässäni olin käsikirjoitusteni mukana viskannut kutsumuskirjanikin tuleen.

Äkkiä tuli muutamia sotamiehiä luokseni — ne samat, jotka olivat minua ampuneet.

— Mitä te tuossa niin salaisesti poltitte? — kysyivät he ja mainitsivat vielä pari sanaa vakoilemisesta ja ammuttamisesta.

Minä en tiennyt, mitä vastata, ja tämä seikka se ei suinkaan tilaani parantanut, Nuo pahukset, huomasin minä, hieroivat vaan riitaa minun kanssani. He julistivat minut epäluulon-alaiseksi ja veivät minut vahtitupaan. Siellä minun piti antaa heille takkini, saappaani ja hattuni. He veivät kaikki ne mennessään. Enkä minä sen koommin nähnyt koko miehiä enkä tamineitakaan.

Päivän kuluessa kuulusteltiin minua vielä pari kertaa noitten poltettujen paperien johdosta, ja kun minä yhä vaan pysyin väitteessäni, että ne olivat olleet vähäpätöisiä perheasioita, yksityisiä kirjoituksia, niin

jätettiin minut kahden sotamiehen huostaan, jotka minun nähteni latasivat kivärinsä ja läksivät sitten viemään minua, niinkuin minulle ilmoitettiin, kenraalin pääkortteriin.

Ilman takkia, paljain päin ja paljain jaloin piti minun nyt kolkkona lokakuun päivänä astua vartijain kanssa kolme tuntia. Likaisena ja repaleisena, puolialastomaksi ryöstettynä olin minä nyt kerjäläistäkin köyhempi, minulta kun puuttui vapauskin. Eikä ollut hengestänikään kovin suuria takeita, sillä hyvin lyhyeen Franskalainen sodassa lain lukee. Ken vakoilemisesta on syytetty, sen he hirttävät, mies paran, tahi ampuvat, vähääkään sitten enää välittämättä, hyväkseenkö mies sen pani vai pahakseen.

14. Yhteen yhdytään.

Yön lähestyessä ilmaantui silmiäni eteen pitkät rivit nuotiotulia. Sinne kohti kulki meidän marssimme. Siellä oli Franskalaisilla melkoisen suuri leiri. Minut vietiin eräasen kylän ulkopuolella olevaan suureen maakartanoon. Kaikki huoneet siellä olivat kirkkaasti valaistut. Vartijoita sekä ratsain että jalkaisin oli oven edessä, ja eri aselajeihin kuuluvia upseereita loistavissa uniformuissa kulki sisään ja ulos.

Minut vietiin erään sotatoimiston eteen. Siellä luottiin minusta annettu raportti, kysyttiin nimeäni ja arvoani ja huudettiin sitten: "Viekää mies muitten vankien luokse!"

— Kyllä ovat ryöstäneet alastomaksi tuon miehen; oikein hävettää, — virkkoi yksi upseereista.

— Menkää, — sanoi toinen, — minä lähetän teille vaatteita.

Minut saatettiin leiriin ja jätettiin siellä sotavankeja vartioivan upseerin huostaan. Sotavangit olivat asettuneet nuotiovalkeain ympärille ja söivät parhaillaan niukkaa illallistansa. Minä liityin heihin. Mutta, kas tuossahan istuu kalpeakasvoinen ja mustaviiksinen Chaumigrem ja hänen vieressään Kaarlo Suuri, kumpikin syömässä höyryävää lientä savivadista, jota palvelukseen aina altis kuningatar Elisabet pitelee, pöydän puutteessa, neitseellisessä sylissään.

— Kas, siinähan minun sotapäällikköni! — huusin minä ihastuneena, nähtyäni nuo hauskat, tutut kasvot. — Tämäkö se nyt on se elysiläinen ateria Ziethenin ja Schwerinin ja Winterfeldin ja Fredrik Suuren seurassa?

Kuultuansa minun ääneni, kavahti luutnantti pystyyn ja sulki minut syliinsä.

— Kuinka, herra adjutantti! Oletteko hengissä vielä? Säilyihän siis, Jumalan kiitos, vielä yksi uljas mies kuninkaalle. Voi, me pidimme teitä jo menneenä miehenä! Ja taas tuo teidän kirottu kiivautenne! Minä näin, millä vimalla te hyökkäsitte jääkärien kimppuun ja läksitte ajamaan niitä takaa. Teidän esimerkinne sai minun jo hiukan lannistuneen väkeni jälleen innostumaan. Me hyökkäsimme pistin sojossa vihollista vastaan. Haavoitettuja oli kummallakin puolen. Oteltiin siinä sitten puolen tunnin verran, kunnes me jouduimme saarroksiin, ja vihdoinkin täytyi meidän antautua. Tulkaa, adjutanttini armas, tulkaa; minä tarjoan teille lientä.

Hän syleili minua uudestaan ja taas uudestaan. Urhoollinen Chaumigrem oli hänkin noussut ylös ja syleili minua. Kuningatar ojensi minulle läkkisen lusikkansa, ja vähitellen unohtui minulta oma kurja tilani.

Puolen tunnin perästä tuli päivystävä upseeri korpraalin kanssa.

— Kuka teistä, hyvät herrat, on yliadjutantti?

Kaarlo Suuri myhähti hyvillänsä ja osoitti minua kädellään, sillä franskaa hän ei osannut.

— Herra adjutantti, — sanoi upseeri, — mieleni on paha, että teitä on niin kehnosti kohdeltu. Tässä on teille lähetetty pääkortterista vaatteita, joita kenties voitte käyttää, ja samalla pari pulloa viiniä virvoitukseksi. Olkaa vakuutettu, että Franskalaiset osaavat vihollisissaankin kunnioittaa miehenkuntoa, ja että rosvot ja marodöörit ovat meillä aivan poikkeuksia.

Minä lausuin jalomielisille vihollisilleni kohteliainta mitä osasin. Ikävä kyllä en sillä erää osannut sen parempaa saada sanotuksi, kuin että maailmanvalloittajat (franskaksi se kuuluu paljoa uljaammalta: *les conquérants de l'univers*) ovat minut tänään jo toistamiseen voittaneet. Sanokaamme me Saksalaiset mitä hyvänsä, Franskalaiset ne sittenkin ovat maailman älykkäintä kansaa, meidän aikakautemme Kreikkalaisia. Halvin sotamieskin heillä pitää huolta somasta, arvokkaasta käytöstavasta, niinkuin meillä ainoastaan näyttelijät näyttölavalla. Sattuva sana tenhoaa heidät, sukkela ajatus on heille palkinnon veroinen, ja kunniantunto kohentaa heitä kaikkia. — Siinä kansassa on jotain henkevää eikä pelkkää perunaa ja olutta.

15. Karkuri.

Seuraavana päivänä vietiin sotavangit Frankfurt an der Oderiin. Minulle oli tuo kaupunki hyvin tuttu, ja oli minullakin kunnia olla monelle sen arvoisalle asukkaalle tuttu. Tämä kunnia oli kumminkin ylellisyystavaroita: moinen kunnia olisi nyt helposti saattanut maksaa henkeni. Aatelkaas nimittäin, että joku rehellinen frankfurtilainen olisi astunut talonsa portille ja tervehtinyt yliadjutanttia herra tohtoriksi ja tiedustellut niitä minun sota- ja voittolaulujani...

Kaupungin portille saavuttaissa tykytti sydämeni valtavasti. Minä painoin suuren upseerinhattuni syvään silmilleni ja kätkin nenäni, sen-aikuiseen keikaritapaan, syvälle kaulaliinaan. Minua hävetti astua tuohon tuttuun kaupunkiin vankien joukossa kuin mikä pahantekijä ikään, ja pahantekijäähän minussa hiukan olikin: olinhan valehdellut ja ottanut itselleni sotilaan-arvoja, joita ei minulla ollut.

Suuri lauma tyhjäntoimittajia oli alinomaa ympärilläni, — ei vainenkaan, en tahdo noin pahaa heistä puhua. Kaiketi he tulivat sääliväisyydestä tahi toivoen löytävänsä meidän joukossa jonkun ystävän tai armaan sukulaisen. Iltahämärä oli jo laskeutunut kaupungin yli, mutta sittenkin lymysin minä repaleisten matkatoverieni taajimpaan joukkoon, heidän astuessaan reippaasti avonaisin kasvoin, ikäänkuin olisivat tahtoneet sanoa: "katsokaa vaan, tällaista sitä saa kärsiä kuninkaan ja isänmaan tähden". Hyvällä omalla-tunnolla olisin minäkin voinut sanoa samaa, mutta sellainen hyvä avu, jonka on saavuttanut vastoin tahtoansa, on tikusta tikkuun ihan synnin näköinen. Vihdoin tultiin kenrali- ja platskommendantin luota yöpaikkaan. Meidät, upseerit, sullottiin huononpäiväiseen ravintolaan, kunniavahti ovella, vaikka olimme sekä suullisesti että kirjallisesti kunniasanalla vakuuttaneet, ett'emme omin luvin itseämme vankeudesta päästä.

Minun on tunnustaminen, ett'en minä tällä kunniasanalla ensinkään tarkoittanut täyttä totta, sillä allekirjoittaessani "yliadjutantti", ajattelin minä näin: pitääköön yliadjutantti vaan sotilaallisen kunniasanansa, johon herra tohtori ja maisteri ei ole sidottu.

Pimeään tultua pyysin päästä vielä kaupungille, tavatakseni muutamia ystäviä; minä tarkoitin: joitakuita huolimattomia vartijoita kaupungin porteilla. Se kiellettiin kohteliaalla tavalla, Kosk'ei minua kumminkaan tuvan ovella kukaan pidättänyt; kosk'ei minulta portilla kenkään kysynyt: minne matka; kosk'ei kadulla kukaan salvannut minulta tietä: ja kosk'ei edes kukaan pannut pahakseen, että minä menin kaupunginportille, raitista ilmaa hengittämään — vartija piti minua kaiketi franskalaisena upseerina — niin läksin minä empimättä koettelemaan onneani edelleen. Minä karkasin, selvästi sanoen, elikkä, niinkuin sanat jalossa sotakielessä kuuluvat: minä rantsioneerasin itseni. On näet sotakielessäkin löydetty sanoja, joihin saattaa kätkeä synnin ja häpeän, vaikk'ei sota muutoin niitä lainkaan kammoa: retrogradi-liike on samaa kuin pakoon pötkiminen; rekvisitioni on samaa kuin väkivallalla ottaminen. Siinä todistus yhä kehittyvästä kulttuurista siinäkin säädyssä, joka viran puolesta hävittää kultturia, ja joka etupäässä kerskailee suoruudesta ja avonaisuudesta.

16. Tallirenkinä ja kuskina.

Lienen juossut tunnin verran. Kuraisesta tiestä huolimatta minä todellakin juoksin, minkä suinkin jalat kannattivat. Vihdoin katsoin parhaaksi ruveta hiljentämään vauhtiani. Väsyneitten jalkojeni alla alkoi tuntua hauska, pehmoinen hiekka; ympärilläni humahdelti illan ilmassa mäntymetsä; pääni päällä uiskenteli hopeinen kuu harmaitten pilvien lomitse. Tämä oli varsin romantillista, jopa runollistakin; jospa olisi ollut lisänä vielä epärunollinen illallinenkin ja olkivuode!

Kysymys oli nyt: minnekä suvaitsette matkustaa, herra entinen yliadjutantti? Millä teidän on aikomuksenne vast'edes elää? En todella osannut vastata kumpaankaan. Ja hyvä onkin, ett'ei maailmassa tuommoisiin vähäpätöisiin kysymyksiin välistä osaakaan mitään vastata. Sehän se juuri luo elämään viehätystä, kun niin usein saa avarassa maailmassa kulkea painaa ihan umpimähkähän, tietämättä mihin. Uteliaisuus ja toivo kantavat meitä kauaksi.

Tunsin kerran erään rikkaan miehen, jolla oli kaikkea tämän maailman hyvää yltäkyllin ja spleen (raskasmielisyys) vielä päälle kaupan. Kenties oli rikkaus juuri synnä siihen, että hän oli kyllästynyt tämän elämän yksitoikkoisuuteen ja inhosi sitä. Hän halveksi elämää, joka ei tuottanut hänelle yhtään huolta. Hän oli vähällä itse lopettaa päivänsä, pitkästyneenä kaiketikin sellaiseen olemiseen, jota hän ei osannut käyttää mihinkään. Ja mikä saattoi hänet päivästä päivään siirtämään tuon elämänsä langan katkaisemisen? Se oli — Spenerin sanomalehti. Yhä hän vaan tahtoi ennen kuolemaansa tietää, mitenkä maailmassa käy. Luettuansa sanomalehden, hän ajatteli näin: vai tällaista se olisi ollutkin kuolemani jälkeen, jos minä eilen olisin pistolinluodilla rantsioneerannut itseni? Hyvä sentään, että vielä ennen kuolemaani sain tietää tuon ja tuon. Ja niin tuo kunnon mies eli sanomalehtipäivästä toiseen, kunnes

pari kauppamiestä rupesi niin ystävälliseksi, että kohteliaalla konnankoukulla, jolle he antoivat nimen bankerotti, veivät suurimman osan hänen omaisuuttansa. Nyt tuli hänen pakko ryhtyä työhön, ja hätä se puhalsi pois hänestä spleenin.

Nälkä on ilkeimmillään juuri silloin kuin ei tiedä, millä sen tyydyttäisi, elämä suloisimmillaan silloin kuin ei tiedä, millä sen säilyttäisi.

Tähän suuntaan lienevät kaiketi minun ajatukseni pyörineet tuossa humisevassa männikössä. Laahasin väsyneitä jalkojani yhä eteenpäin, uteliaana näkemään, mitä minusta lopultikin tulee, ja minne kohtalo minut viimeinkin vie. Silloin haukahti koira, silloin vilkahti valo akkunoista. Olin siis lähellä kylää.

Majatalon edessä seisoivat avonaiset vaunut, kaksi hevosta edessä, päät juuri sinne käsin, minne minäkin olin lähtenyt vaeltamaan. Vaunujen takana oleva lauta — minä näet pidin heti kohta paikallisen tarkastuksen — ei kaikeksi onneksi ollut varustettu rautapiikeillä eikä muilla vehkeillä senlaisten matkustavaisten torjumiseksi, jotka mielellään kulkevat maita maailmoita muitten kulungilla.

— Tuossahan, — ajattelin minä, ja lohdullista olikin tuo ajatus, — tuossahan on leposija minun väsyneelle ruumiilleni. Tuossahan minun sopii mukavasti jatkaa pakoani.

Vaunut olivat tyhjäät. Niitten omistaja oli niinmuodoin majatalossa. Minä tutkin ja tarkastin kaikki taskuni, — ei äyrin merkkiäkään, ja kumminkin olisin niin kernaasti ostanut palasen leipää. Kerjätä minä en saattanut, upseerina muka, mutta rekviereerata minun kyllä sopi.

Päätin koettaa onneani ja astuin sisään.

Tuvassa oli vanhan hinkalon päällä pyöreä hattu, talonpojan mekko ja ruoska. Miekkoinen se, joka on maailmaan keksinyt neuvokkaisuuden. Nuolen nopeudella lensi sotilashattuni lattialle ja korkea huopahattu päähäni; pitkä, sininen upseerintakki lensi hinkalon päälle ja minun solakka ruumiini talonpojan avaraan mekkoon. Jos minulla olisi ollut miekka, niin olisin senkin vaihtanut ruoskaan, jonka yhtä kaikki otin kaupanpäällisiksi, tarvittaissa suojellakseni nahkaani, elleihän muilta, niin ainakin epäkohteliailta kylänrakeilta.

Sanomattanikin on selvä, ett'ei minun nyt, ilmeisenä varkaana, sopinut ajatellakaan illallista tässä talossa. Se oli paha seikka kyllä. Mutta nyt oli minulla se mielihyvä, että saatoin olla paremmassa turvassa franskalaisilta nuuskijoilta.

Seisoin vielä ovela, vakoillen ulos, mistä paikasta muka minun parhaiten sopisi hypätä takalaudalle, kun vaunut lähtevät liikkeelle. Silloin aukeni äkkiä takanani ovi, muuan ääni alkoi pauhata franskaksi, kaksi jumalatonta nyrkkiä iski minua takaa päin niskaan semmoisella vauhdilla, että minä pitkin pituuttani lensin rapakkoon, tutkistelemaan sen syvyyttä pohjia myöten. Tämä tapahtui hämmästyttävällä nopeudella. Enkä ymmärrä vielääkään, mitenkä sitä niin harvoista silmänräpäyksistä riitti aikaa näin moninaiseen tekoon.

— *Allons, bougre, allons!* (Matkaan, mies, matkaan!) — kiljui Franskalainen myötäänsä, pitäen minua nähtävästi kuskinansa. En ollut oikein selvillä, pitikö minun tekeytyä kuolijaksi, vai varkaana hypätä pystyyn ja livistää matkaani, ennenkuin minut hirtetään. Mutta Franskalainen ei valinnut kumpaakaan. Hitonmoisilla kynsillään hän sieppasi minua niskasta, kiskaisi ylös, pani minut etupyöräin kohdalle ja huusi:

— Istuma! — Samassa hän hyppäsi vaunuihin ja kiljaisi:

— *Allons, en avant!* (Eteenpäin, anna mennä!)

— Olkoon menneeksi! — ajattelin minä, nousin kuskipenkille, sivalsin hevosia ruoskalla, ja niin sitä lähdettiin kylästä ulos. Takalaudan asemasta olin nyt saanut kunniasijan vaunujen etupuolella. — Toimittakoon nyt se entinen pukunsa ja virkansa menettänyt kuski yliadjutanttin virkaa, elleihän liene vapaehtoisesti jättänyt vaatteitansa sinne, puikahtaaksensa Franskalaiselta kaikessa hiljaisuudessa piiloon.

17. Murhaa ja miestappoa taas.

Mitä kiivaammin minä ajoin, sitä useammin tuo ankara herra vaunuissa virkkoi: *bon, bon*, (hyvä, hyvä). Hänellä näytti olevan kiire. Ja mikäli minä osasin päättää hänen levottomuudestansa ja silloin tällöin hampaittensa välistä päästämistensä sanoista, joita hän laususkeli itsekseen, ei hänen omatuntonsa ollut juuri ehjempi kuin minunkaan. Kuun pilkistäessä pilvistä esiin, luulin huomaavani

hänen olevan niitä tärkeitä henkilöitä, joita franskalaisessa armeijassa sanotaan employé'iksi. Hän oli liian porvarillisesti puettu, upseeri ollakseen, ja liian sotilasmaisesti, ollakseen porvari.

Keskustelu meidän kesken oli sangen yksitoikkoista, sillä hän ei osannut saksaa, ja minä, uskollisena roolilleni, en osannutanskaa.

— Olema Polonie (Puola) kaukka?

— Kaukana se on.

— Olema täällä Prussiens?

— No niitähän täällä onkin.

Ja silloin hän huusi kuin riivattu: "Antta menöö, antta menöö!" Ja minä annoin hevosten mennä, minkä ikinä jaksoivat.

Minä koetin viittailla hänelle, että hän antaisi minulle jotain syötävää, jos hänellä on jotain mukanaan, Hän ei ymmärtänyt. Minä puhelin hänelle armeliaisuudesta. Se oli employé'ille outoa. Puhuin näljästä; ei hän sellaistaakaan tuntenut.

— Leipää! — sanoin vihdoon, ja se sattui kohdalleen.

Hän antoi minulle suuren leipäkyörän.

Tyytyväisenä nyt istuin kuskipenkilläni, tyytyväisempänä kuin konsanaan kuningas valta-istuimellaan, enkä enää yhtään pahoitellut palvelijan ammattia, johon olin joutunut, se kun oli hankkinut minulle kaikki, mitä suinkin halusin. Ja mitäs sillä oikeastaan väliä, mikä ihminen on, pappiko, vai tallirenki, vai yliadjutantti, vai maisteri, vai sotapappi? Paras on ihminen siinä takissa, mikä yllä on, mutta surkeata, jos takki on ihmisessä paras osa.

Nyt ajettiin siis Puolanmaahan päin. — Ties kanssa, — ajattelin tuossa itsekseeni, — kukaties sinä vielä vaihtelevissa kohtaloissasi kyyditset itsesi vihdoon jossakin Veikselin varrella kokonaisen armeijan ylipäälliköksi. Pois epäily! Onhan kaitselmus olemassa. Pimeäksi lyö välistä, mutta selkeneehän taas jälleen.

Olin varsin hyvällä tuulella ja rupesin ratokseni rakentelemaan saarnaa, jonka olin pitävä pitäjässäni.

Äkkiä välähti edessäni kuun valossa kivärin pistimiä. Herrani huomasi ne myös, sieppasi miekkansa ja tempasi toiseen käteensä pistolin, vetäen hanat vireille. Hanain naksauksia kuullessani löi minut kylmään hikeen.

— *Bougre, bougre!* Antta menöö, antta menöö.

— Seis! Ken siellä? Seis! *Qui vive?* — kuului sotamiesten möyryäviä ääniä, ja samassa he ojensivat pistimensä melkein liian lähelle kylkiluitani.

Ketä tässä nyt totella?

— Kenties, — arvelin, — pääsee tästä pulasta hätävalheella. Luullen noita sotamiehiä Franskalaisiksi, jotka ovat häipyneet rykmenteistään, yritin minä herättää heissä pelkoa ja kunnioitusta ja huusin:

— Messieurs! Minun herra *général* yks franskalainen *général*.

— Seis! Antautukaa! — kuului nyt useampia huutoja.

— *Foudre!* (Tuli ja leimaus!) — huusi kenraaliksi luultu ja hypätä heilahti vaunuista, sysäten samassa kaksi miestä kumoon.

Hän laukaisi pistolinsa.

Piu, pau! kuului samassa oikealta ja vasemmalta. Luoteja vinkui korvissani. Hevoseni säikähtivät vielä kauheammin kuin minä. He läksivät kiitämään vimmattua vauhtia eteenpäin. Minä ruoskalla selkään. Kuulin sitten hetken aikaa miekan kalsketta ja laukauksia, mutta pian ei kuulunut enää mitään.

Hevosteni ymmärrys ja oveluus oli pelastanut minut.

— Helkkarimnoinen juttu! — jupisin sitten itsekseeni ja toimitin ruumiissani oikein kirurgillisen tarkastuksen kantapäältä kiireesen asti: ensi hädissäni luulin näet, että minusta oli luotituiskussa tullut jonkunlainen seula. Mutta ei ollut minulta hivuskarvaakaan kärventynyt.

— Sitä parempi! — arvelin. — Mutta mitenkä on mun herrani käynyt? Pitäisikö tästä lähteä takaisin, tiedustelemaan, jotta hieman minuakin miekoilla viillettäisiin ja pistimillä keihästeltäisiin? Ei maar, niin pitkälle ei minun kuski-uskollisuuteni ja hellä kiintymykseni sentään mene.

Taivas ties, miten lienee tuon *Commissaire de guerre'n* tai employé'n lopulti käynyt. En hänestä sen koommin enää kuullut mitään.

Ajoin nyt verkempaan, hevoseni kun olivat uupuneet. Vähän ajan perästä näkyi jälleen kylä.

Mitäs nyt tehdä? mietiskelin minä. Ollako kylässä yötä vai jatkaako matkaa? Vielä kuului luotien vinkuna korvissani, ja pelko se sanoi: "eteenpäin!" — Ja edelleen: Kenenkä ovat hevoset ja vaunut? Vastaus: Tällä haavaa ei kenenkään muun kuin nykyisen haltijansa, jok'ei ole niitä valloittanut eikä varastanut eikä rekviereerannut. — Edelleen: Miten menetellä vieraan omaisuuden kanssa? Lahjoittaako muille, myödkö vai pitääkö ominaan? Ensimmäiseen ei minulla ollut halua, toiseen ei ollut oikeutta, kolmanteen ei ollut varoja.

Neuvottomana ajoin majatalon pihaan. Ei ollut vielä niin myöhäinen kuin olin luullut. Renki tuli pihalle. Minä riisuin hevoset valjaista, käskin antaa niille heiniä ja tilasin itselleni lämmintä olutta, Sen saatuani istuin takan viereisen pöydän ääreen. Hätätilassa ajattelin, riittänee toki huopahattu ja maalaismekko maksuksi. Hattu olikin minulle liian ahdas, mekko liian avara.

18. Vaarallista seuraa.

Majatalon lihava emäntä astui pöytäni luo ja kysyi minulta käsi puuskassa, aionko olla yötä.

— En.

— Aiotteko vielä ennättää kaupunkiin?

— Kyllä. — Mieleni oli hyvä, että utelias eukko kyseli, sillä itse olin vielä uteliaampi tietämään, missä tienoin maailmaa minä olon.

— Ettekö tahtois ottaa mukanne erästä rouvas-ihmistä, joka tuli tänne jalkaisin ja nyt lepää väsyneenä? Saisitte hyvät juomarahat.

— Kernaasti. — Ja tuon sanoin aivan sydämeni pohjasta, ensiksi juomarahan ja toiseksi seuran toivossa.

— Eiköhän olisi paras lähteä liikkeelle vasta päivän koittaessa, sillä yöstä ei ole kenenkään ystäväksi, varsinkaan sotaiseen aikaan? Täällä vilisee Franskalaisia ja Preussilaisia, jotka ovat eksyneet joukoistansa. Ei päivää, ellei murhia ja miestappoja ja ryöväyksiä.

Minua hirvitti, mutta minä nyökäytin päätäni.

— Herättäkää minut ja se mamseli pari tuntia ennen päivän nousua, — sanoin minä. — Ennätän minä sittenkin hyvissä ajoin perille. Ei isäntäväki siitä sen pahemmin purpata.

Minä jäin, ja se teki hyvää sekä minun että hevosten ja mamselinkin. Päätin kumminkin lähteä liikkeelle aamulla varhain, harkiten näin: aamulla on turvallisin kulkea, koskapa ne, jotka näkevät hyväksi antautua yön vaaroihin, menevät pelvosta tai väsymyksestä päivän ajaksi piiloon: ne taas, jotka päivällä tahtovat kulkea, eivät vaella öiseen aikaan.

Panin maata talliin, mutta uneni oli kissanunta. Heti kuin kylässä kirkonkello löi neljä, olin minäkin kelpo hepojani ääressä. Minä herätin talonväen. Rengin valjastaessa hevosia, tarkastelin minä lyhdyn alakuloisessa valossa uutta omaisuuttani, vaunuja. Vaununkorissa oli useampia luodinläpiä. Vaunujen sisästä löytyi tyhjä miekantuppi, sivulaukuissa soma hopeahelainen piippu, pesä merenvahasta, ja sen vieressä silkkinen tupakkakukkaro, johon oli kirjailtu lemmenkukka ja sen ympärille hellät sanat: *souvenir de l'amitié* (ystävyyden muistoksi), — kaiketikin entisen herrani, tuon employé'n, galantti valloitus joltakulta saksattarelta. Takaistuimen alainen laatikko oli lukossa. Sen avaimen oli employé tarpeettomasti kyllä vienyt mukanaan.

Emäntä tuli ja alkoi haukotellen luetella, mitä kaikkea minä ja hevoseni olimme syöneet ja juoneet. Minusta tuo oli varsin pitkäveteistä, ja osasinhan sitä paitsi kaiken tuon ulkoakin. Minä keskeytin eukon tarinan, sanoen:

— Kyllä mamseli maksaa minunkin puolestani.

Nousin vaunuihin ja asetuin perä-istuimelle, missä herrani ennen oli istunut. Siinä oli lämpimämpi ja mukavampi, ja siinä, toivoakseni, on hauska haastellakin mamselin kanssa.

Hän tuli vihdoinkin tuvasta. Hänet autettiin minun viereeni. Minä huusin "hyvästi", ja niin lähdettiin.

Hauskasta keskustelusta ei kumminkaan tullut mitään, sillä matkatoverini hyyristyi vaununkolkkaan, niin loitos minusta kuin mahdollista. Minä koetin saada puhetta alkuun, kainosti huomauttamalla, että ilma on hyvin kolakka, tai että vielä on niin pimeä, tai että tie ei ole oikein hyvä, mutta hän vastasi vaan moniaan uneliaan "kyllä" tai "ei", eikä sitten ollut tietääkseenkään minusta ja minun huomioistani.

Nämä huomiot alkoivat sentään käydä yhä kummallisemmiksi, sitä myöten kuin kaunis toverini — pimeässä tuo kauneus oli enemmän aavistettua kuin nähtyä — vaunujen heilahdellessa alkoi unimielissään kallistua yhä enemmän minun puoleeni. Pelkästä säälistä, ett'ei tuo lapsi parka kovin pahasti vatkaantuisi, siirryin minä pari kolme tuumaa lähemmäs. Hetken kuluttua painui nukkujan pää minun olalleni, jotenkin kovalle pielukselle. Minun kävi häntä armo, ja senvuoksi heitin vasemman käteni hänen ympärilleen, tukeakseni häntä. Hän nukkui makeasti viattomuuden unta eikä herännyt edes minun levottoman sydämeni palpatuksistakaan, sillä välin kuin minä itse vapaisin kuin pahantekijä.

Ensi kertaa elämässäni kannattelin tuntikausia rinnallani nais-olentoa ... suo anteeksi, Fredrika, jos minä tässä silmänräpäyksessä — ei vainenkaan, ei ollut sydämeni uskoton sinulle silloinkaan, sillä sinuahan minä nytkin ajattelin. Kuvailin mielessäni, että sinähän se tässä vieressäni istutkin; sinun luoksesihan pyrki minun salainen huokaukseni, ja sinua tarkoitti se rikokellinen suudelma, jonka minä painoin hänen — päähineesensä. Sen minä vaan sanon, että kun on tuommoinen nais-olento, jonka povi nousee ja laskee lempeän hengityksen melodioissa, niin pankaa siihen rinnalle lumiukko älkääkä vanhaa poikaa, yhdeksänlentoa vuoden iässä!

19. Ihana aamurusko.

Hiljalleen vierivät vaunut hiekkaisella tiellä. Minä annoin hevosteni juosta jolkutella mielensä mukaan, pitelin lujasti tuota nukkuvata kaunotarta, painoin raskaat silmänluomeni kiinni, saadakseni sitä paremmin uinaila Fredrikasta ja omasta seurakunnasta ja kaikista taivaista, joita valveilla-olo ei minulle suonut, ja niin tuosta tahallisesta uinailusta vähitellen tuli todellinen uni.

Heräsimme kumpikin melkein yht'aikaa siinä tuokiossa, jolloin vaunut kovalla täräyksellä äkkiä nousivat pehmoisesta hiekasta eräälle kapulasillalle. Oli jo valoisa. Meidän edessämme, maiseman perällä, liekehti komea aamurusko, joka häikäisevänä heiasteli suoraan silmiini.

Ensi työkseni vilkaisin hevosiini, sitten toveriini. Hän hieroi molemmin käsin silmiänsä, minä samoin omiani. Sitten katsahdimme tylsästi toisiimme. Hän hieroi silmiänsä uudestaan, minä samoin, sillä tuo aamurusko oli luullakseni sokaissut minut kokonaan. Minä katsahdin häneen uudestaan, hän minuun. Ja vasta nyt olin minä vakuutettu siitä, että yhä edelleen nukun ja näen unta Fredrikasta, sillä minusta näytti Fredrika itse istuvan vieressäni.

— Herrainen aika, tekö siinä olette, tohtori? — kysäisi hän hiljaisella, hopeanheleällä äänellään, katsellen vuoroin minun kasvojani ja viiksien sänkiä (entisen yliadjutantti-asuni jäännöksiä), vuoroin minun repaleista ja tervaan tahrattua mekkoani.

— Tekö, Fredrika! — huudahdin minä. — Kuinka te olette tulleet tänne ja minun luokseni?

Sen enempää ei enää kysely. Surumielinen onnen tunnelma puristi vedet silmiimme, ohjokset kirposivat kädestäni ja toistemme sylissä suli sielu sieluun.

Me olimme saaneet toisemme jälleen pitkän, pitkän eron perästä. Ja kuinka ihmeellisesti, kuinka odottamatta! Unohdettu nyt oli kaikki entinen tuska. Unohdettu oli kaikki elämän kurjuus, minun huoleni, hänen kyynelensä; unohdettu kaikki tulevaisuuden raju-ilmot. Me hengitimme ihan uusissa maailmoissa: kaukana nyt oli kaikki, mikä maallista on.

Ainoastaan tuo pahuksen kapulasilta, jossa vaunut keikkuivat niin armottomasti, että oli mahdoton painaa kunnon suudelmaa Fredrikan huulille tässä tärinässä — kapulasiltaa rakennettaessa oi varmaankaan oltu otettu lukuun tällaisia liikuttavia kohtauksia, — niin, se yksinään koetti meitä erotella silloin kuin luulimme, ett'ei kuolemakaan meitä voi erottaa.

Minä kävin ohjaksiin jälleen. Ja nyt alkoi kysymysten ja vastausten pitkä sarja. Ja vaikka me katselimme toisiamme silmästä silmään, vaikka pitelimme toisiamme käsistä kiinni, ikäänkuin peljäten, ett'emme kadottaisi toisiamme, tuntui välistä sittenkin epävarmalta, oikeinko tässä todenteolla nyt

yhdessä ollaan.

Hän oli kauniimpi kuin koskaan ennen. Aamurusko loi häneen ihanata, punervaa valoansa. Minun täytyi päästää ohjakset vielä kerran käsistäni.

Mitä minulla oli Fredrikalle kerrottavaa sotaisista seikkailuistani, sen lukija kyllä jo tietää, mutta hän kuunteli niitä tarkkaavammin ja halukkaammin kuin niitä kenties on luettu.

Armaani kohtalot olivat olleet paljoa yksinkertaisemmat. Hän oli eronnut toimestansa. Vähää ennen Franskalaisten tuloa pääkaupunkiin oli hänen herrasväkensä paennut Stettiniin ja taivas ties minne. Fredrika oli minun tähteni ollut tuskallisessa epätiedossa. Vihdoin oli hän saanut äidiltänsä kirjeen, jossa äiti käskee häntä lähtemään pois Berlinistä ja tulemaan hänen luokseen. Jätettyään minun varaltani kaikki tarpeenmukaiset tiedonannot, oli hän heti lähtenytkin matkaan, rientäen ensin hevoskyydillä Frankfurtiin, mutta koska vihollinen oli sieltä ottanut takavarikkoon kaikki hevoset ja rattaat, ja kosk'ei sillä haavaa muutoinkaan kukaan olisi rohjennut lähteä matkalle, oli hän, tuo uljas tyttö, lähtenyt jalkaisin eteenpäin. Väsyneenä ja uupuneena oli hän eilen illalla tullut siihen kylään, josta sitten minulla oli kunnia ruveta hänen henkikuskikseen.

20. Päivä nousee.

Matkan varrella — sillä rakastuneillakin on tapana olla aamiaisella, ja Fredrikan kotiin oli vielä joltinenkin matka — katosi ensimmäisessä majatalossa terävän kyökkiveitsen avulla viimeisetkin jäännökset yliadjutanttisuutta ylähuuleltani. Joltakin kirjurilta tai sihteeriltä osti Fredrika minulle kunnollisen päällystakin ja hatun — mistä lienee sellainen rättisaksa löytynytkään. — ja niin nyt sopi minun, huomiota puoleeni vetämättä, istua soman, siropukuisen neitosen rinnalla.

Nyt lähdettiin jälleen eteenpäin.

Oli jo valoisa päivä, ja valoisata oli meidän mielessämme. Meidäthän oli jo kuulutettu; häät siis jäljellä vaan. Siitä olimme yhtä mieltä. Sillä välin kirjoitan minä suosijalleni Frankfurt am Mainiin, ja pyydän hänen tiedustelemaan riikinkreiviltä, miten sen kirkkoherran-viran laita on. Olinhan minä kirkkoherraksi jo kutsuttu, vaikka minun oli täytynyt polttaa itse kutsumuskirja voittolaulujeni kera franskalaisessa nuotiotulessa. — Fredrikalla oli puolestaan sata taaleria säästössä, ja sillähän sitä kyllä pääsee alkuun. Ja jos kovin nurinpäin alkaa mennä, niin saatanhan minä jossakin avata jonkunlaisen nurkkakoulun. Kyllä me pelkällä vedellä ja leivällä olemme onnellisia, kunhan vaan ei tarvitse erota.

Siinä sitten ylistelimme suurta onneamme kesken köyhyyttäkin. Hänen parhaillaan haastellessaan huokeista liemistä ja minun tehdessäni laskuja ahkeran koulumestarin tuloista, kuului äkkiä kilkis kalkis vaununpohjalta, — Me katsahdimme alas. Siellä oli kirkas kultaraha.

— Sinultako se putosi? — kysyin minä Fredrikalta.

— Ei minulla ole kultarahoja.

Me vastaan-otimme tuon lahjan minun employé'ni jäämistönä, palkaksi kyyditsemisestä.

Hetken kuluttua panee vaununpohjalla jälleen kilkis kalkis. — Toinen kultaraha.

— Totta toisen kerran, — virkoin minä, — meillä on mukana joku hyvä suojelushenki tai muu hyvä enkeli, joka on kuullut meidän hurskaat puheemme.

Minä nostin kultarahan ylös ja katselin, olisiko sillä kaimoja kerallaan. Vaununpohja oli tyhjä, ja siitä mieleni paha.

Hetken kuluttua uudistui tämä taikatempu kolmannen kerran.

— Nyt ei ole vaunuissa laita oikea, — sanoin minä ja pysäytin hevoset, Istuimen alaisen laatikon raossa kimalteli neljäs kultaraha. Kas nyt oli päästy kulturalähteen partaalle. Minä mursin laatikon auki ja huomasin siinä rikkihieroutuneen rahapussin. (Ilmankos me pitkin matkaa olimme kuulleet omituista helinää, vaikka olimme luulleet sitä jonkun ketjun kilkauksiksi.) Muita rahasäkkejä, lujemmin sidottuina, istua törrötti uskollisesti toistensa vieressä.

Mitenkä employé oli saanut käsiinsä tämän aarteen, sitä en tiennyt. Oliko se hänen omansa vai muitten, siitä minä vähät. Mutta Fredrikan kanssa me päätimme yksimielisesti, että tämä summa oli meidän vähäisiin vaatimuksiimme nähden liian suuri; me emme saata sitä pitää omanamme. Me panimme entisetkin rahat muihin joukkoon, pidimme nyt rahoista parempaa huolta, ja jatkoimme

matkaa, niinkuin ei mitään olisi tapahtunutkaan.

Ihastuneena vastaan-otti vanha äiti meidät ja siunasi meitä, Aarre annettiin hänen talteensa. Julkisiin sanomalehtiin panetin sitten useampia ilmoituksia, tiedustellen vaunujen ja hevosten ja rahain omistajaa. Monta kuukautta kului, mutta ei ilmaantunut ketään omistajaa.

Tähän päättyivät minun seikkailuni. Minä olin rikkaampi kuin milloinkaan olisin osannut toivoakaan, ja ihana Fredrika oli nyt vaimoni.

Berliniläiselle ystävälleni lähetin minä korvauksen hänen ajoneuvoistaan ja hevosestaan, jotka översti oli minulta ryöstänyt, ja sanoin itseni irti kirkkoherran-virasta.

Minulla on nyt runsastuloinen maatila ihanassa seudussa. Lehmuksia ja kastanjoita kasvaa talomme ympärillä, jossa on kyllin tilaa Fredrikalle, hänen äidilleen ja minulle.

Siinä minun paratiisini.

End of Project Gutenberg's Kun rauhan mies sotaa kävi, by Heinrich Zschokke

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KUN RAUHAN MIES SOTAA KÄVI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States,

we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™

works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and

future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.